

superfuisse à cenâ superiore; ideò panes ab amico peti, et quidem tres (è qualibus unus solet uni apponi), unum hospiti suo, alterum sibi, tertium, si fortè duo non sufficienter.

VERS. 6. — QUOMAM necessitate premor.

AMICUS MEUS quem deserere non possum.

VENIT, præteritum est.

DE VIA, ex itinere, fessus et famelicus.

AD ME, hospitandi causâ.

ET NON HABEO panem, nec permittit tempus ut emam; habebat fortassè obsonia quedam.

PANEM ANTE ILLUM, apponam illi.

VERS. 7. — ET ILLE. Ille autem prior amicus.

NOLI MIHI MOLESTES ESSE, ne mihi molestiam exhibeas.

JAM, importunum est.

OSTIUM DOMUS MEÆ CLAUSUM EST, et pessulis ac refulgulis subditis obfirmatum: quod non sine labore et incommodo, fortè etiam non sine periculo, queam intertempè nocte aperire.

ET PUPER MEI, Græcè et pueruli mei; SYRUS et filii mei.

MECUM SUNT, quiescimus omnes.

IN CUBILI, in cubiculo, vel etiam in lecto, prout veritè SYRUS; utrumque enim potest intelligi: ut et moris apud quosdam gentes fuisse videtur, ut parentes prolesque simul omnes, in eodem non solum cubiculo, sed et cubili seu lecto cubarent, amplo illo ac lato. Excusati igitur quòd dare non possit quod rogatur, ne filios desperet, quod ait Euthymius; quia tota familia secum è somno excitanda et turbanda foret.

NON POSSUM, quia incommodissimum mihi et familiaris sibi.

DARE TIBI, panes.

VERS. 8. — ET SI, quòd si ILLE ex vobis seu vestrum. Ita enim cooperat: *Quis vestrum*, v. 5; *PERSEVERAVERIT PULSANS*, id est, pulsare ostium, in modum rogantis tamen; non vi aut jure extorquere volentis. Si non discedat excusatione territus, sed instet, pulsset, urgeat. Tota hæc pericope non legitur sive Græcè sive Syriacè: sed suppleta videtur ab interprete, eò

commodato, seu mutuo; quod spectat ad petentis verendum, et petitionis mediocritatem, quia minus est, quam si dari peteret tres panes, unum scilicet hospiti, alterum sibi, tertium utrique communem, si unus uni non esset satis; est enim parabola ex usu communis sumpta.

VERS. 8. — QUOMAM AMICUS MEUS VENIT DE VIA, etc., fessus scilicet et famelicus, ET NON HABEO QUOD PONAM ANTE EUM, cum nec tempus permittat emi. Deus ergo causas allegat impetrandi; quòd non sibi petat, sed amico, quem iniquum esse deserere, et quòd sibi etiam panis sit penuria. In utroque elicit petentis verendum et humilitas.

VERS. 7. — ET ILLE RESPONDENS DICIT, hoc est, vel quamvis ille responderet: est enim hypothesis, licet non omnino verisimilis, tamen apta ad ostendendum, quantum valeat ad impetrandum importuna perseverantia. JAM OSTIUM CLAUSUM EST, pessulis videlicet firmatum, ut aperiri molestum sit, et forè intertempè nocte periculosum. ET PUPER, id est, filii, ut Græca insinuant, et SYRUS explicat, *mecum in cubili*, sive cubiculo, sive etiam lecto, ut veritè Syrus, qui proinde

quòd veniat intelligenda, necessaria ad explendam sententiam; quamquam commodius fortè collocata fuisset post, *dico vobis*.

DICO VOBIS, prædico vobis, ut per se quoque manifestum et extra dubium vobis fit, considerantibus hominum proprietatem.

ILLE, vestrum.

EO QUOD AMICUS, præcipuè causâ amicitie, seu motus amicitie ratione.

TAMEN, at, certè, certè quidem.

PROPTER IMPROBITATEM EIUS, propter impudentiam seu inverecundiam ejus, id est, propter importunitatem ejus, propter argenti et inverecundiam perseverantiam. Improbus dicitur, qui nullo responso abigi potest, quo minus molestè urgeat; qui urget, nec cessat, ut quasi trelio affectum cogat. Improbitatem ergo intellige, perseverantem atque assiduum rogandi fervorem. Augustinus sermonis 5 de Verbis Domini capite 5: « Quid est propter improbitatem? pulsare non destitit, quia et cum esset negatum, non se averit. Ille qui volebat dare, quod petebatur fecit, quia ille in petendo non defecit. Quanto magis dabit Deus bonus, qui nos hortatur ut petamus; cui displicet si non petamus? » Hujusmodi impudentie seu improbitatis exemplum existat Matth. 15, v. 22, in muliere Chananaea.

QUOTQUOT HABET NECESSARIOS, seu *opus*, quotquot requirit, etiam plures tribus, ne fortè iterum ad lectum reverso molestus fiat. Tantum valet inter homines perseverantia rogandi, ut nonnunquam impretet, quæ amicitia impetrare nequit, eaque uberiora ac majora quam fuerant petita. Vult ergo dicere Jesus: Si inter homines rogandi importunitas extorquet, quod spontè non esset quis facturus; non est quòd dubitemus, exorabilem nobis fore Deum, si constanter ac ferventer in orando persistamus, id enim significat verbis proximi versus.

VERS. 9. — ET EGO, cui de Patris ergo benevolentia certissime constat. Sua auctoritate nos vult ad sollicitandum precibus Patrem.

DICO, suadeo, moneo et promitto.

EXPERTEGIERI DEBERENT. Pertinent hæc omnia ad ostendendam justitiam repulse.

VERS. 8. — ET SI ILLE PERSEVERAVERIT PULSANS, id est, quòd si nihil tertius excusatione instet rogando, urgeat, ac tundat ostium: PROPTER IMPROBITATEM TAMEN EIUS, Græcè, *inverecundiam seu impudentiam*, hoc est, propter importunam et molestam perseverantiam, quæ etiam post primam amici excusationem rogare, inà pulsando instare non destitit. Hoc enim cupidam improbitatis speciem habere videbatur; quo sensu dicitur labor improbus omnia vincere. DABIT ILLI, et non solum accommodabit; neque solum tres dabit, sed quotquot HABET NECESSARIOS, id est, etiam plures quam postulaverit.

VERS. 9. — ET EGO DICO VOBIS, hoc est, ad illum eundem modum. Est enim accommodato parabola ad propositum, quæ includit similes in petendo conditiones adhibendas erga Deum, verendum, humilitatem, et imprimis perseverantissimam instantiam. Nam ad hoc pertinent illa tria: *Petite, querite, pulsate*, sicut ex August. 1 Retract., c. 49, patet. Delectatur enim Deus sibi quomodocumque vim ab orantibus

PETITE à Patre vestro celesti, simili cum perseverantia, quovis tempore, ea quibus opus est vobis. Accommodat parabolam proposito.

ET DABIT AB IPISO VOBIS, quidquid illud fuerit, modò consentaneum illi quam mox docui orandi formula; multò magis quam ab amico illo dormitabundo. Argumentum est à minori: Si amicus ille, etsi à dando alienissimus propter nocturnum tempus, victus tamen est perseverantia orantis; quanto magis orandi perseverantia vincetur Pater vester celestis, qui nunquam neque dormit neque dormitat, Psalm. 130, v. 4, sed semper vigil paratus est vos et audire et exaudire? cui nullæ preces importune aut molestæ esse possunt, cui nunquam ingrata est orantis improbitas, delectatur potius eâ, et idcirco nonnunquam differt dare quòd petitur, ut probet perseverantiam vestram, ut accenso assidue orationis ardore, et ipse id quòd petitis donet uberius, et vos illud clarior habebatis quòd improbis precibus impetraveritis.

QUERITE, id est, sedulo intentèque petite. Quia lenti et pigri ad orandum sumus, et ferè parùm liberaliter de Patris nostri beneficentia sentimus ac fidei-mus, tribus loquendi formis eandem rem iterat atque urget; doctèque non obiter aut defensoriè orandum esse, *sed cum sedulitate multà*, inquit Chrysostomus, *ac magnâ intentione*, et constanti ardoreque vehementi. Nam sedulitas quidem et intentio, querendi voce; ardor autem et constantia sive perseverantia, pulsandi, intelligenda dantur: nam sonitum ferridum edit qui pulsat, et quasi vim facit postquam clamans non exauditur (non enim nisi tandem pulsus adhibetur, ubi clamor nihil proficit), qui autem querit, *cuncta alia mente projiciens, sedulo in unum intendit illud quòd requirit. Nam longè melius* (quod B. Augustinus docet libri Retract. primi capite 19) *ad instantissimam petitionem hæc omnia referuntur. Non vult Deus dona sua nimia inveniendi facilitate vilesce-re; pretiosa et concupiscibilis merx cupidum amatorem et avidum negotiatorem requirit. Quòd dare vult differt, ut amplius desideres dilatum, ne vilescat citò datum. Porro querendi metaphorâ Salvator est usus, quòd nos lateat ubi sint, quæ necessitas nostra postulat, nec suppetunt; pulsandi verò, quòd sensus carnis imaginatum clausa esse, quæ ad manum non ad-sunt, propiusque urgendum quasi esse, qui non perinde statim exaudiat clamantis vocem.*

PULSATE, id est, petite ardentè et perseveranter,

inferri. Vis autem illa non in solâ petitione sita est, sed etiam in aliis orationis adjunctis: inter quæ primò est continentia, de qua Hieron., epist. 22 ad Eustochium: Nisi, inquit, vim feceris, colorum regnum non capies: nisi pulsaveris importunè, panem non accipies sacramenti. An non tibi videtur violentia, cum caro cupit esse, quòd Deus est, et illic, unde angeli corruperunt, angelos judicare conscientia? Secundo, patientia quosdam austeritas, de qua Tertull. in Apologético, c. 40. Nos jejuniis aridi, omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge (id est, delicis) dilati in sacco et cinere voluntantes, invidia colorum tundimus, Deum tangimus, et misericordiam extorquemus. Tertio, concordia orantium, de qua ibid.,

ut qui extorquere velitis tanquam ab invito, violentia quasi adhibita. Hæc omnia orandi ardorem et perseverantiam præscribunt, et tria ipsa unum hoc declarant. Orate perseverantissimè, certoque certius impetrabitis. Hæc est enim improbitas, quæ velut vinceretur et expugnaretur Deus, si etiam difficilis foret. Tanta autem perseverantia adhiberi debet pro re quaque, quanta res est ipsa que petitur.

VERS. 10. — OMNIS ENIM. Ne intelligeres solis apostolis aut aliis nescio quibus promissam esse exauditionem, confirmat promissionem generali sententiâ, quæ, tantâ constantiâ et fide, Patris gratiam omnibus precantibus offert, ut intelligendum relinquit, justas ignavie suæ dare poenas, quotquot rebus ad salutem necessariis destituuntur. Apud hominem, inquit, nonnunquam inaccessum funduntur preces, vel qui non potest prestare quòd rogatur, vel qui vult non quia roganti. Verum apud Deum, qui et omnipotens et optimus est, omnis qui petit accipit; *Omnis*, sine excepto one, sit dives, sit pauper, sit parvus, sit magnus, imò sit justus, sit peccator, neminem excipit Deus, modò non sit ejusmodi, cui propositum peccandi perseveret. De hoc enim scriptum est Prov. 28, v. 9: *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. Nam in promissionibus ejusmodi generalibus, ferè subandendum est, quantum hæc re est; nisi aliud impedimentum adferatur.*

ET PULSANTI APERTIETH. Ferventes constantesque preces nonnunquam irritas fore pronuntiat: non enim tria ista seorsum singula accipienda sunt, sed conjunctim, quòd diximus, ferventes constantesque preces significant: que si ferent probant, Dei dona, quemadmodum decet, estimari, optari, atque expectari, ac proinde Dei gratiam conciliant, videntes, non contemptionem, sed contentionem eorum qui ipsius dona petunt.

VERS. 11. — QUIS AUTEM EX VOBIS PATREM PETIT PANEM. Græcè ad verbum est: *Quem autem vestrum patrem petit filius suum?* Similiter Syriacè: *Quis enim ex vobis pater, quem petit eum, filius ejus panem. Illis accedit D. Augustini lectio sermone de Verbis Domini 29: Quis est vestrum à quo petit filius suus panem? sed quocumque horum modorum legas, dabit incommodèque sequitur: Numquid lapidem dabit illi? Cæterum sensus non prorsus obscurus est: sed hoc relictis incommodis Versio vulgata, quòd legit quis petens, et omittit vocem filius. Interpres videtur*

e. 59. Corpus sumus de conscientia religionis, et disciplina unitate, et spei federe, quo imus in cœtum et congregationem, ut ad Deum quasi manu facta prexationibus ambiamus orantes. Hæc vis Deo grata est. Ita Tertull. Ne quis verò peccator terretrictor, putans impetrationem illam esse justis propriam, occurrunt illi suspicioni verba parabola: *Et si non dabit illi, quòd oratis ejus etc.*, sicut nota Basil. in Const. Monast., c. 2, ubi monet, et si complures anni in petendo præterant, perseverandum esse tamen, donec impetretur. Unde Judith merito reprehendit Oniam, quòd non ultra quinquid dies auxilium expectandum esse judicaret, Judic. 8, v. 11 et 12.

Græcè legisse, *τὸ δὲ ὄψων*, ac proinde de industriâ omisso vocem *filii*, ut quæ satis intelligitur ex voce *patrem*. Porro ut sensus elucescat, subaudiendi oportet conjunctionem *si*, quæ in proximis membris exprimitur, et nomen *pater*: *Si quis autem ex vobis, patrem petiit panem, numquid lapidem dabit illi pater?*

AUT PISCEM. *Si et piscem*, si etiam piscem. Syrus: *Et si piscem rogaverit eum; obsonii loco.*

SERPENTEM, qui non vitam sustineat, sed mortem inferat. Pulchra oppositio piscis et serpentis, rursus panis et lapidis: figurâ enim sibi mutuò cùm persimilia sint, ad hominûm usum ex diametro distant.

VERS. 12. — SCORPIONEM, quo icus intreat? Solent nonnunquam scorpil, vacuo ori putamini inclusi, insidiosè eis dari quorum mors quaeritur.

VERS. 15. — CUM SITIS MALI, tametsi mali sitis. Malos vocat homines omnes, etiam justos: nam quos malos, eosdem mox filios Dei nominat, cùm addit: *Pater vester*, id quod B. Augustinus notavit capite 5, lib. 5, contra duas epistolas Pelagianorum. Malos autem vocat, non ex naturâ ipsâ, sed ex naturâ corruptionis, quippe quâ fiat, ut proclives ad malum omne omnes sint, et sine frequentibus delictis nequaquam vivant. Priorem rationem Augustinus, ex Hilario tractante Psalmi 118 litteram *samech*, habet libro in Julianum secundo; posteriorem, libri primi contra adversarium Legis et Prophetarum capite 22.

BOXA DATA, dona bona; ubi proximis esse videatur, ut mali mala detis, neque omninò annuatis id quod postulant boni. Temporaria enim licet sint, et ad vitam istam caducam pertinentia, sunt tamen bona, ejusmodi, quæ quando mali dant, non sua dant, sed Domini, cujus est terra et plenitudo ejus.

VESTRIS, nimirum, quia filii sunt, paterno affectu militiam superante.

PATER VESTER, omnis malitiæ expers, solus absolutè bonus, cujus natura bonitas est, ipseque ipsum summum bonum: *Nemo bonus nisi solus Deus*, Luc. 18, v. 19.

DE COELO, qui ex coelo, id est, cœlestis. Ceterum, cùm non propriè Deus Pater ex coelo, sed in coelo esse dicatur: verisimile est, adjectivum esse articulum *de* (certè interpretes Latinus et Syrus eum non reddiderunt), et *de*, seu ex *coelo*, jungendum esse cum verbo *dabit*.

BOXEM, sanctum, quo modo etiam Syriacè legitur. Per spiritum autem bonum sive sanctum, intelligitur dona Spiritûs sancti, non solum septem illa celebra, verum etiam quævis dona Dei, etiam corporalia: id spiritum modò ut ad finem relata, quæ omnia Spiritui sancto, propter peculiare bonitatis epitheton, solent attribui, nec possunt non esse bona salutæ ratione. Spiritus bonus, est id omne quod oratione rectè petitur à Deo, quod quidem omne superiori Oratione Dominicâ comprehensum fuit.

PETENTIBUS SE, filii suis bona? vobis filii suis qui bona petitis ab ipso? Nam lapidem aut serpentem, mala aut noxiâ vobis, si fortè petatis, non sicut paternus affectus ut ea det vobis, nisi, si non ut filios, sed

ut inimicos vos gerentibus, justus iudex iratus det, quæ proptinus negaret. Docet itaque oportere filios esse eos qui petunt, ac proinde nihil petere, nisi quod et patrem dare et filios decet accipere.

VERS. 14. — ET ERAT EJECIENS. Quodam autem tempore dabat se, expellendo demonio ex quodam.

MTCUM, quia mutum reddebat eum quem occupabat. CUM EJECISSET. Græcè et Syriacè est *cum exisset*; fierique possit ut interpres ita verterit.

MUTUS, is qui demonio agente mutus fuerat.

ADMIRATÈ SUNT tantam potentiam.

VERS. 15. — EX IIS, ex numero turbarum. Scribas et Phariseos Lucas sub turbis comprehendit, quos alii distinguunt adversus turbas, solum vulgus hominum turbarum nomine intelligentes.

BEELZEBUB. Ita legendum est Hebræo et Syro suffraganeus, non ut Græcè in plerisque codicibus legitur *Βεελζεβούβ*, *Beelzebub*. Est autem nomen compositum ex *Beel* sive *Baal* (utrovis enim modo ut legas, sicut Hebræice litteræ *ב* 722), quod dominum, et *zebub*, quod muscam significat. *Baal*, Dominum vocabant gentes Judæis vicinæ singule Deum sive idolum suum, aliquando autem, ad distinctionem diversorum, addebant nomen alterum, ut *Baal* sive *Beel phegor*, quod erat idolum Moabitum, Num. 25, v. 5. Ita ergo et *Baal* sive *Beelzebub*, quod idolum erat Accaronitarum, 4 Reg. 1, v. 2; sic dictum, dominus muscæ sive muscarum, sive quòd, propter victimarum copiam, muscarum examinibus ipsius templum scateret: sive quòd incolæ opem ab illo postulare soliti fuerint adversus muscas quæ loco infestæ essent. Quare non fuit ex sua origine nomen probrosum; sed Judæi sancti, in odium ac detestationem idoli, nomen illius ad dæmonem, eumque primarium significandum transtulère (videtur enim *Beelzebub* apud Philisteos inter primos Deos fuisse in honore), quemadmodum aliàs nomen gehennæ, quò locus abominandus infamia notaretur, ad inferos denotandos. Judæi itaque reprobi, Christi ætate, ut Christum detestabilem redderent populo, eum quàm probrosissimè potuerunt vocarunt *Beelzebub*, id est, principem dæmoniorum, tanquam maximum Dei et religionis hostem. Nam quia non erat aliud convicium probrosius, idcirco illud in exemplum Christus attulit. Vel certè, *Beelzebub*, dicitur Christum vocitasse, quòd dicerent *Beelzebub* operâ ipsum uti ad pellendos demones, quippe socium et amicum *Beelzebub*, principis dæmoniorum.

VERS. 16. — ET ALII TENTANTES. Alii cùm nolent eum in modum maledicere, tamen ac si non satisfacerent eis miracula ista sanitarum, quibus dæmonium terram incolentium præstigia se queant miscere; tentantes, hoc est, non eo fine ut crederent in Jesum; sed ut turbarent aut irritarent eum, et viderent quid esset facturus dicturusve. Nam si fateretur se non posse dare, persuaderent illi rudi populo ipsum nihil habere auctoritatis à coelo.

SIGNUM, miraculum aliquod insigne DE COELO, ex coelo proficiscens, ubi Deus habitat, et unde diabolus

pulsus est, quo manifestè declararet se à Deo missum. QUEREBANT, petebant.

VERS. 17. — UT VIDIT, cùm secreta.

COGITATIONES, multoque magis verba quæ locuti fuerant populo. Jesus virtute divinâ intellexit blasphemiam verba, quæ illi longiusculè ab ipso positi populo insurraabant; intellexit et mentem quâ id facerent, dùm non insciitâ aut temeritate, sed datâ operâ et dolo malo, contra dictamen suæ ipsorum conscientiæ, convicium fabricarent, et impugnarent quòd rectum erat, diabolo ascribentes quod cernebant Dei opus esse, ad hoc ut à Christo et Evangelio populum abstraherent. Quia itaque blasphemiam ista ex professo Dei gloriam hominumque salutem impugnabat, et Jesus conceptâ intus malitiâ iudex ac testis erat, ideò pluribus eam accuratè refutavit, summâ tamen usus mansuetudine.

DIXIT. Exemplis aliquot à rerum naturâ et experientiâ sumptis refutat adversarios; et primum quidem ostendit non se uti operâ dæmonis.

OMNE REGNUM, quamvis amplum et invictum.

ET DOMUS SUPRA DOMUM. Ita est ad verbum, *domus super* (seu adversus) *domum*; obscurè, tum ex eo quod Hebræico more repetitur antecedens loco relativi, pro eo quod dicas: Domus adversus semetipsam; tum ex eo quòd subaudiendum relinquatur participium *divisa*: Domus adversus semetipsam divisa seu partita; ille itaque genuinus est sensus quem expressit etiam Syrus.

CADET, vel ut est in aliis libris Græco conformiter, *cadit*, mox necesse est cadat, non potest subsistere.

VERS. 18. — DIVISUS EST, Satanas, sive corpus Satanæ, turba dæmonum: pugnant dissidentque inter se demones, dùm alii lædere, alii liberare homines student. Nam si quando inter se colludant, et spontè cedant unus alteri, ita se vicini simulant, ut idem ipsi nihilominus triumphant; atqui Christus aperto Marte illos aggressus est, ut illos prorsus dejiceret ubicumque se offerrent, nec quidquam illis faceret residuum, ita ejiciens ex hominibus, ut homines sanos et integros Deo restitueret. Et collusio quidem sive voluntarius egressus simulatâ expulsiōne locum habere queat semel ut iterum; sed ubi tot numero quot se Christo quotidie dæmoniaci offerunt expelluntur, idque summâ cum facilitate simul et auctoritate, ab eo qui rebus ipsis manifestè se diaboli inimicum undequaque declarat, fieri non potest ut fiat operâ dæmonis, quin egregè inter se discordent et tumultuentur demones. Quamvis enim sit inter demones alius alio superior: non tamen patiantur inferiores se exturbari amatis et multis sepe laboribus acquisitis possessionibus, quin adversus superiores rebellent, superbâ omnes cùm certent inter se, obedientiâ vacui, in hoc unum concordés ut hominibus noceant, quæ et unica quæ se oblectent voluptas est.

STABIT, quomodo igitur curæ est Satanæ ut firmum stet

REGNUM EJUS? Diabolus summâ calliditate ab initio

occupavit in homines regnum, seu propriè loquendo tyrannidem, dùm filius ad peccatum pertraxit. Quo quidem regno, superbus ille adeò elatus et oblectatus est, ut nihil prius illi fuerit, quam summâ semper curâ illud stabilire, amplificare, hominesque sub peccati miseriarumque iugo tenere, suffragantibus et cooperantibus angelis suis. Quòd si jam ipse passim exigat angelos suos ex hominibus (quâ non est illis gratior habitatio), summâ procul dubio movet discordias, acutique illos in seditionem adversus se, et omninò dissident in partes contrarias, dùm hi regnum continent et tumentur, ille verò stultissimè expolat ac destruit; nam depereunt regno tot homines, quot a dæmonum occupatione liberantur, minimum, ut non tantum subjecti sint quantum fuerant. Possimè itaque consulit regno suo, dividens illud atque expoliens; brevi enim hujusmodi dissidiis cœrnat necesse est. Ceterum cùm id nullo modo credibile sit de astutissimo hoste, cui è contrario ante omnia cordi est regnum tueri et augere, hominesque sibi mandicare; evadit manifestum, quam absurda calumnia sit dæmonia à me illis operâ ejici.

VERS. 19. — FILII VESTRI. Alterum argumentum ab auctoritate et experimento, quod ostendit etiam ampliùs quàm eo quod præcedit, se, inquam, Dei virtute ad expellendos demones uti. Per filios autem intelligit exorcistas gentis Judæorum, quales erant septem illi filii Scevæ, principis sacerdotum, de quibus Act. 19, v. 14, quos à Salomone accepisse rationem conjurandorum dæmonum perhibet Josephus, lib. 8 Antiq., cap. 2. Filios autem vocat Phariseorum et scribarum, quia Pharisei et scribæ, qui inter Judæos tanquam patres habebantur, hos ut filios agnoscebant et probabant, cùm Jesum è contra detestarentur.

IN QUO EJICIUNT? per quem, cujus operâ aut virtute expellunt demones? Responsum ab ipsis peti vult, tanquam diceret, in confesso esse quid responsuri sint, illos nempe invocato nomine Domini, virtute Dei, ejicere demones.

JURIS VESTRI TANTUM, collatis inter se ipsorum et meis gestis, reipsâ condemnabant vos invidiæ atque odii in me concepti, et perfidæ in Deum blasphemiæ, quòd idem unum opus ejectionis dæmonum, in illis quidem divinæ virtutis, in me autem, in quo illustriora fulserunt divinæ presentie argumenta, diabolo ascripseritis. Hæc enim inæqualitas ostendit, quod æquum et rectum est non valere, sed cæcum erga Christum odium dominari; dùm in hoc damnant, quod in suis laudi ducunt.

VERS. 20. — IN DIGITO DEI. Deo operante, superest in. Operatur autem Deus et virtutem suam exerit per Spiritum suum; ideò quem Spiritum Dei Mattiæ dicit, Lucas metaphorice digitem Dei vocat; quòd aludit Saluator ad illud Exodi 8, v. 19: *Digitus Dei est hoc*; ubi digitus Dei, adversarius esse perhibetur præstigiis dæmonum ac magorum. Simul et remittit nos ad historiam illam Exodi, significans se regi Dei legatum, decem ac ministrum, non minoribus, sed

majoribus confirmatum signis, quam patribus illorum Moses fuerit agnitus, captivitas ac tyrannidis Ægyptiæ vindex, et regni ac populi terreni minister. Explicimus autem aliâs plures rationes ex veterum libris depromptas, ob quas Spiritus Dei vocetur digitus Dei, quia consubstantialis ex Patre et Filio procedat, quia eo Deus operatur ut homo digitus, quia diversitas partitioque donorum per eum detur, quia Deus illo innogat ea que sanctificat, quia monstrat viam rectam et veritatem doceat, quia scribat legem in fidelium cordibus, etc.

REGNUM DEI; eripiuntur enim homines diaboli imperio, multi corporaliter, plures spiritualiter (illud enim hujus typum gerit), et impletur illud Scripturæ: *Ipse conteret caput tuum*, Gen. 3, v. 15. Ita destructo diaboli regno, surgit Dei regnum, cui ingratum et miserum vos opponitis, eligentes à partibus diaboli esse, potius quam Deum apud vos regnare, et oblatam regni illius salutem amplecti. Quid sit regnum Dei, vide supra.

VERS. 21. — CUM FORTIS, ALIQUIS ARMATUS, omnis generis armis egregie instructus.

ATRUM, aula, palatium, domum, nemine scilicet ipsum aggredi aut turbare audente. Atrium sive aula proprie est apertus et vacuus locus, ante potentium ædes expositus; sed accipitur synecdochice pro palatio ipso, ut etiam hoc loco, nam alii evangelistæ domum vocant.

IN PACE SENT EA QUE POSSIDET, tranquillè ac beatè frui potest his que possidet, hoc est, bonis suis. Nam est Græcè, ad verbum, *suppetentia sibi*, ea que habet ipse, bona ac facultates ipsius.

VERS. 22. — SUPERVENIENS, ex improvise adveniens. Quilam vertunt *aggressor* ex *ἀνεχθών*.

UNIVERSA ARMA. Una vox est quæ Græci declarant quidquid ad justum apparatus armati viri pertinet. SPOLIA EJUS, sive que fortis ille ab aliis, sive que fortior ab hoc, abstulerit.

DISTRIBUET, vel, ut in aliis est libris, Græcè conformiter, presentem tempore, *distribuit*, scilicet servit atque amicitis suis. Ita scilicet agitur in presentem negotio. Ab initio mundi usque ad temporis plenitudinem, Satanas regnum suum, validis munitum presidis, servavit incolome, et tranquillè hominum dominatus est, quos sibi mancipatos, compediibus variis ita ferè constrinxerat, ut servitutem cui addicti erant, levèrunt potius, quam ad libertatem ullo modo aspirarent. Denique nihil obit, quò minus sine controversiâ in mundo dominaretur: non quòd opifice invito quidquam posset, sed quòd justâ Dei vindictâ, homines propter peccatum, ipsius tyrannidi subjeti essent. Nec enim erat in terrâ qui illum expugnaret, aut qui viribus armis cum illo contendere auderet, quòd quidem hominibus nulla ad se juvenos suppetebat facultas. Adveni igitur ego, promissus è celo Redemptor, Satanas inexpectatus, qui fortior, quippe Dei Filius, Satanam vinco, et armatâ illi manum extruquo humanum genus, quod nunquam nisi coactis dimittit. Arma illi aufero, in quibus illi spes omnis erat, ne pro libitu aut tucatur aut propaget imperium;

hominesque, quos injustè ille, tyrannicè, ac præter naturam, sibi vindicarat, Deo creatori assigno, et sanctis angelis dirigendos ac custodiendos partior. Vindictis me hæc ita feliciter adoriri, ex quotidiana demonum ejectione, peccatorum conversione, et caetera plura visuri suo tempore. Ut fortior itaque demonia ejicio, non ut indignus opis illorum. Discamus hic, quòd obnoxii sumus omnes Satanae, donec forti ac victrice Christi manu, ab infasta tristitque tyranni servitute liberemur.

VERS. 25. — QUI NON EST MECUM. Vulgatum certissimamque sententiam, que Hebraicè proverbii modo ferebatur, suo accommodat proposito; terreni auditores eos qui mediâ ita se gerebant, ut nec adhaerere Christo, nec oppedere vellent, multò verò magis eos qui manifestè ipsum oppugnabant; quemadmodum si rex, necessarium bellum gerens, dicat subditis suis: Quicumque vestrum non est mecum, contra me est. Nam occasione belli quod sibi cum Satana esse dixerat pro redemptione generis humani, addit bellum esse universale, à quo nullus hominum subducere se possit quin stet à partibus alterutrius sive Christi sive Satanae, principum nullo unquam fœdere conciliandum; medium neutrumvè esse, ut nec qui adhaereas nec alteri, non licere: nam qui mecum non est, inquit, qui non est in parte meâ, non favet partibus meis, ad tyrannum hunc expugnandum illiusque regnum destruendum;

CONTRA ME EST, adversarius meus est, stat à partibus Satanae, quas promovet, eo ipso quo se mihi, pro ut tener, non jungit; vel ipso animi consensu, si amplius nequit; depugnanti pro ipsius aliorumque hominum liberatione. Christus neminem pro suo agnosci, qui non integro sinceroque animo ipsi adhaereat: diabolus omnes absque delectu ad sua castra admittit quantumvis diversos atque adversos, qui modò Christo non favent.

NON COLLIGIT; non congregat vertit secundum Matthæum; eadem enim utrobique sentit proverbii istius Græca verba: non jungit se mihi.

SPARGIT, elongat se à me, abit in dispersionem cum Satana; adversarium se mihi constituit.

VERS. 24. — CEN. Hoc postremo simili terretur Judæos, denuntians universe genti penam quam ipsorum ingratitude in hæc quoque vitâ mererent, quòd oblata Dei gratia non sibi illis cura; nam mox locutus est de ea que illos in futuro seculo manet, damnatione. Quamquam enim generalis hæc doctrinâ sit, ut sciant quale sibi iudicium accersent, qui, in vancem acceptâ Dei gratiâ, januam diabolo rursus aperiant; tamen ad Judæos primùm hoc dictum videre licet. *ex fine versûs sequentis in Matth. Sic erit et generationi huic pessima.* Quare claritatis causâ totam hæc orationem ita possis construere: Accidit perversa hec natiõ, non secus quam accidit homini, ex quo spiritus immundus semel ejectus, in eundem pluribus sociis comitatus revertitur. Sumpta est itaque similitudo ab homine obnoxio demoni malo, qui, postquam liberatus est et suæ mentis redditus, suâ ignaviâ de-

moni redempti fenestram aperiens, longè gravius laborat quam laborat prius.

EXIERT, divinâ fugatus virtute.

DE HOMINE, in quo sedem fixerat.

AMBULAT, perambulât. Loquitur de diabolo tanquam de homine.

INAQÜOSA, aquis carentia, ac proinde sterilia, deserta, et ad habitandum inepta: id est, quòcumque pergat, omnis illi extra hominem habitatio ingrata est, et tanquam triste exitum ac squalido deserto simile.

NON INVENIENS requiem, quia tantùm sibi displicet animoque torquetur ac discruciat, quamdiu extra homines habitat nec illos infestat.

DICIT, ingenium studiumque Satanae nobis describit, quòd nunquam cesset à noxis, nunquam quiescere aut à malo inferendo queat abstinere, sed assidue satagat, hęc huc atque illuc verset, denique suos omnes sequendo conatus et sensus excitat, ut domicillum recuperet quo pulsus est; ut enim superbissimus est, expulsi magis acuitur rabies ac nocendi libido, dolore ex amissa præciâ concepto. Quare discamus, simul ac laqueis ejus Christi gratiâ crepti sumus, vehementius et acris certamen paratum nobis esse; illum enim majore contra nos odio ardere, et magis hostili impetu adversus nos ferri.

REVERTAT, omnem movebo lapidem ut revertat.

IN DOMEM MEAM, hominem intelligit. Misera hominis conditio, demonum esse habitaculum: quod quidem vitio Adæ omnes naturâ sumus.

UNDE EXVI. Non dicit pulsus sum, nec enim ulti superbus agnosceret; sed tanquam spontè exierit, redibo, inquit, stoliditas enim mea, aut certè ignavia fuit, quòd exterium. Hoc modo se animat, ut certè ignavia fuit, quòd exterium. Hoc modo se animat, ut certè ignavia fuit, quòd exterium. Hoc modo se animat, ut certè ignavia fuit, quòd exterium.

VERS. 23. — INVENTI, præsens est, ut mox; ita sæpè fit ut inveniat: non enim semper invenit;

SCOPIS MUNDATIUM, versam. Nec solum nihil invenit quod impediat, verum etiam quod allicit et oblectet. Eo modo paratam invenit ac si ipse invitaretur, et cupidè rursus expectaretur hospes; quo modo cupidè excepturus hospitem aliquem, parat, purgat, ornat domum, ut in illam libeat se recipere. Sensus est igitur, invenit hominem eo statim; ut diabolo rursus commoda esse possit et delectabilis domus; similitudo enim ab hominibus sumpta est, quos mundities et nitor in hospitibus delectat. Nam spiritus immundo sola immunditia placet, et deformitas pulchra est; nihil ei bene olet præter fetorem et sordes, unde eversum est quiddam affectionum est cogitationumque piarum. Sparsa sunt autem aconita pro floribus, et tensa au-

VERS. 27. — FACTUM EST AUTEM, etc., EXTOLLENS VOCEM QUERENS MULIER, admirata scilicet sapientiam revincentem adversarius, miraculorum virtutem, verborumque suam, non potuit se continere, quin admirationem sibi ipsam prophetavit in Canticò, dicendo: *Eccè enim ex hoc beatam me dicent*, etc. An autem hæc mulier solum sensu mulieri hoc dixerit, sicut solent matres beatæ prædicari propter filios, an verò ex fide incarnationis Christi non constat. Hinc postremum sicut sentit Beata, qui hæc mulierem typum

læa superbia omnique impunitatis. Hæc enim ornamenta sunt domus illius que diabolo placet.

VERS. 26. — Tunc igitur.

FINIT, vel ut in aliis libris est, *causâ*.

PEJORA PRIORIBUS. Subaddendum est hic et Evangelio secundum Matthæum: *Sic erit et generationi huic pessima*; quæ ex pericope, propriis parabole sensus colligendus est. Interim verò, quòd ad propositam controversiam faciat, dat intelligentium Salvator, tantùm abesse, ut ipse ope demonis demonem expellat, ut ingenio prorsus contrario, nihil æquè desideret demon, atque homines occupare, usque adeo ut si ex quo ejectus sit, modis omnibus redire studeat, et septem potius alios secum ingerat, quam ut iterum in expulsionis periculo versetur, aut unus solus de eo se ulciscatur quem semel relinquere coactus fuit.

VERS. 27. — CUM HEC DICERET, cum hunc in modum refutaret et revinceret adversarios suos, elevans miracula ipsius.

EXTOLLENS VOCEM, ut ab omnibus, Jesu cæterisque presentibus, posset audiri.

QUERENS, ignota mulier, admirata sapientiam Jesu, simul et virtutem edendâ miracula que viderat. Viris, aut blasphemantibus aut tacentibus; admirantibus licet; una mulier, accensa fide et benevole erga Jesum affectu, se continere non potuit quin admirationem suam clamore declararet, et in ejusmodi vocem erumperet, quâ Jesum palam delenderet ac laudaret, nihil verita presentium Jesu adversariorum auctoritatem.

DE TURBA, constituta in mediâ turba.

BEATUS, felix, honore cumulatisimus VENTER, quicumque ille tandem: nec enim verisimile est notam ipsi fuisse Jesu matrem. QUI TÈ, talem tantumque virum, qualem quantumque verba et opera tua ipse se ferunt; PORTAVIT, genuit, ET UBERA QUE TÈ nutrierunt. Periphrasis est matris descripte à ventre et uberibus, non præter morem Scripturæ, infra, 25, v. 29, q. d.: Beata te filio mater. Tu hujus modi es, ut felix sit mater, quæcumque tandem illa te filium genuit et educavit. Lous est congrua persona loquentis mulieris, à rebus videlicet muliebribus et fractu ventris laudare mulierem. Cæterum non tantum matrem Jesu prædicat beatam, sed et oblique optat contingere sibi posse similem beatitudinem, q. d.: O si hujusmodi filio me auxisset Deus, quam beatam me reputarem! Cùm filium admiraretur hæc mulier, et virum præstantissimum, qualem non alium, agnosceret, meritò matrem ejus beatam exclamavit; beatam autem, non perfectè, sed quemadmodum beati-

gignendo alendoque, Christum servierunt: q. d.: O tali filio felicem matrem. Honor enim filii in parentes refundat; unde et ipsa sancta Virgo hæc benehæditas præcautione sibi ipsam prophetavit in Canticò, dicendo: *Eccè enim ex hoc beatam me dicent*, etc. An autem hæc mulier solum sensu mulieri hoc dixerit, sicut solent matres beatæ prædicari propter filios, an verò ex fide incarnationis Christi non constat. Hinc postremum sicut sentit Beata, qui hæc mulierem typum

dicatur in hac vitâ, qui insigni aliquo bono excellunt. Filio ergo beatam prædicat; ut etiam ex Scripturæ more hæc benedictio celebratur, et singularæ Dei donum reputatur, proles eximii ornatâ virtutibus, præstantia enim filii quodammodo ascribenda est matri, ut effectus causæ, et honor filii in matrem redundat, adeoque honor et ignominia matri filioque communia sunt, præter ætissimam illam sanguinis naturæque communione. Quare rectè hæc mulier prædicavit matrem Jesu beatam; quæ beatorum etiam fuit quam mulier hæc benè noverit; quantum enim beneficium, quantus honor, quanta dignitas, matrem esse Filii Dei! Quò respicientes archangelus Gabriel et Elisabeth, benedictam seu beatam dixerant in mulieribus, diu ante hanc mulierem, supra 1, v. 28, adeoque etiam omnes generationes beatam dicunt, juxta propriam ipsius prophetiam supra 1, v. 48. Sed quòd mulier matrem laudet potius quàm patrem (eadem esse enim patris, quæ matris ratio, adeoque potior patris, in participandâ laude filii, Prov. 1, v. 105), facit non quòd noverit Jesum è matre virgine natum fuisse; sed quòd suo faveret sexu, velletque vois id assequi posse, ut similem pareret filium; quoniam, ut non est dissimile vero actam Spiritu sancto sic esse locutam, ita possint verba ejus divinitus accipi et exponi, quàm ipsa intellexerit. Cæterum non tam mens ejus fuit laudare matrem Jesu, quàm ipsius Jesu excellentiam hoc elogio extollere; non enim pro seipsam beatam dixit, sed quòd hujusmodi filium genuisset; consequens est autem, ut si beata sit mater propter filium, nullò magis beatus sit ipse filius. Ergo cum observaret hæc mulier, scribas et Pharisæos adversari Jesu, et sine justâ causâ damnare opera dictaque Jesu: ipsa suscipit ejus defensionem, et coram omnibus cum laudans, ut singularem, eximium, et divinum virum, reipsâ dicit invidiâ agi eos qui ipsi obstrepant.

VERS. 28. — DIXIT. Ad hanc mulieris vocem non potuit tacere Jesus, ne videretur sibi arrogare laudem quam illa tribuerat.

QUINIMO, imò verò. Augustinus, lib. de sanctâ Virg., cap. 5, et tract. 10 in Joannem legit imò. Alii vertunt certè. Euthymius exponit, verè dico vobis. Syrus omittit, sine detrimento sententiæ. Responsurus mulieri Jesus, non reprobat aut corrigit elogium ab ipsâ prolatum, tanquam falsum aut reprehensionis obnoxium, ne veritatè adversetur; sed nec probat disertis verbis, ne se matremque suam ipse laudare videatur: sed ut qui dissimulet illud, et audire ac tractare nolit; tacet de eo, ingerit verò et opponit illi

Ecclesie gessisse notat; primum plerique posteriores. I. VERS. 28. — AT ILLE DIXIT: QUINIMO BEATI. Græcum sonat, imò verò, quod Erasmus notat nec affirmare nec negare illud cui subjungitur. Aug., tract. 10 in Joan., et lib. de sanctâ Virginit., c. 5, legit imò. Videtur itaque Christus aperte nec admittit, nec negare id quod mulier dixerat, ne vel se et matrem laudaret, vel falsum diceret; sed aliud elogium subjicit tanquam certius et potius, et pluris æstimandum; q. d.: Tu beatam prædicas matrem, etc.; ego verò

aliud elogium, tanquam certius, potius et pluris faciendum; q. d.: Tu dicis, beatus venter, etc.; ego verò dico, beati qui, etc. Hoc posterius in medium profert, tanquam potius, et pluris faciendum, duas ob causas; unam, quòd ad omnes pertineat, quòd posteriorem hanc beatitatem omnes assequi queant, ne vel ipsa illa mulier desperet beatæ nomen, etsi longè ab eo, ut sit mater Christi. Una enim sola potuit Christum utero gestare et lactare uberibus: sicut beatitudo custodiendum verbum Dei, potest omnium esse communis. Altera causa est quòd certiore poteritque beatitudinis rationem in se continet, custodire verbum Dei, quàm esse matrem Christi. Simile legimus Psalmi 145, v. 15: *Beatum dicebant populum cui hæc sunt: Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.*

BEATI, quippe qui certius ac propius ad perfectam regni colorum beatitudinem accedant, quàm mater mea, ex eo quòd mater est. Matrem esse filii alicujus præclari, etiam Christi, beatitudo quadam est corpora et externa, quæ matris animum non facit ex se meliorem aut Deo gratiorem; ut nec valet per se adducere matrem ad regnum colorum, in quo vera beatitudo sita est. At custodire auditum Dei verbum, reddi hominem animo meliorem et Deo gratiorem, certumque est medium quò perveniat ad beatitudinem æternam.

AUDUIT; illud enim primum est, nam fides est ex auditu, Rom. 10, v. 17. Audivit autem, ita ut credentes recipiant.

VERBUM, doctrinam à Deo profectam, quæ à me post Mozen et prophetas prædicatur.

ET CUSTODIT, auditum cordeque exceptum observant atque opere perficiunt. *Custodia sermonis Dei*, inquit Euthymius, *ejus est adimpletio*. Non sufficit audire, nisi etiam facias; id quod supra c. 6, v. 46 Salvator ex professo docuit, et omnis Scriptura loquitur. Nec sullicit semel atque iterum facere, sed consuetudine opus est ac perseverantiâ, quæ notatur verbis præsentis temporis *audiant, custodiant*. Occasione igitur acceptâ ab eo quod mulier dixerat, commendat Jesus Dei verbum quod ipse prædicabat, et ad illud audiendum observandumque omnes invitat, assersens potissimam beatitudinis rationem hæc in re sitam esse, et quasi respondens mulieri: Non sis anxiosa quòd tu talem filium non generis, qualem me esse putas, quasi minis beata sis matre meâ: dico tibi et presentibus omnibus, potissimum beatitudinis hæc in vitâ rationem, non sitam in eo esse, ut filios quis habeat præclaros, sed ut auditum Dei verbum

dico: BEATI QUI AUDIUNT VERBUM DEI; nam inde concipitur fides, quæ ex auditu est; et ex hoc incipit, animo diligendo et opere adimplendo, quia hoc hominem facit meliorem, Deo gratiorem, verâque dignum beatitudine. Nam, ut optimè Aug., materna propinquitatis nihil Mariæ profuisset, nisi felicitis Christum corde quàm carne gessasset: beatorum enim percipiendum fidem Christi, quàm concipiendum carnem Christi; cum ergo non negat Christus matrem suam beatam, neque primo illo genere beatitudinis, qua-

custodiat et observet. Hoc qui perfectissimè facit, omnium beatissimus est. Ita docuit Jesus quod ex re erat præsentium omnium, laude beatitæque matris suæ silentio præteritâ, ne in ipsius ore sordesceret. Non tamen negat matrem suam ex eorum esse numero qui custodiant verbum Dei: sed dat intelligendum, beatiorem esse eâ ex parte, si custodiat verbum Dei, quàm ex eâ quòd mater sit Christi Filii Dei. Id annotat Theophylactus in commentario, Chrysostomus in Catena, et Augustinus locis mox citatis, ubi inter cætera ait: *Materna propinquitatis nihil Mariæ profuisset, nisi felicitis Christum corde quàm carne gessasset. Beatorum ergo Maria percipiendum fidem Christi, quàm concipiendum carnem Christi.*

VERS. 29. — CONCURRENTIBUS. Alius veritè: *Condensantibus se*; alius: *Cum congregarentur apud eum*. Concurren, verisimile est, et condensavit se turba, ut quisque quàm proximus Salvatore fieret, quando Pharisæos petentes audivit miraculum è caelo, ut videret propius quid faceret Jesus, aut audiret quid responderet. Nam quòd isto evangelista per anticipationem narravit supra, v. 16; hoc loco accidisse Matthæus docere videtur c. 13, v. 38.

GENERATIO, natio, gens; explicat, non eorum tantum qui interrogaverant, sed et nationis totius, cuius illi erant capita, proprietates et ingenium. *Judei enim signa petunt*, quòd ait Apostolus, 1 Cor. 4, v. 22, et evangelistæ passim testantur: nam et frequentiter repetiverunt hanc ipsam exactionem.

NEQUAM, mala, scelerata, domus exasperans jam olim: malum hominum gens et seculum perversum. Summâ libertate adulatoribus hypocritis respondet, in eosque invehitur, qui perverso, non simplici animo signum petebant; *tentantes*, quòd evangelista ait: præcipiè autem, quòd Deo ingrati, tot ejus virtutibus malignè spretis, subterfugium captarent ne obedirent. Cujus enim non scordie modò, sed malitiae erat, ad tot edita hæc signa oculos claudere? Cæterum non aliò tenebat consilium, nisi ut Christum impunè meritoque viderentur rejicere.

QUERIT, requirit, sibi exhiberi pro suo arbitratu, non contenta hæc signa exhibitis.

Et, pro, sed.

NON DABITUR EI, quale petit: nec enim querit ut veritatem cognoscat; nam et illa ut cognoscatur, sullicit quæ edita sunt. Deus non debet hominum voluntati obsequi, præcipiè depravatorum: sed homines oportet agnoscere et sequi id quod à Deo institutum est. Non desitit quidem posthæc Christus virtutem suam apud illos exerere, ac variis adhuc eos miraculis convincere, quò inexcusabiles redderet; sed indignos intelligit, quorum impii cupiditatis obtemperet.

NISI. Conjunctio ista non excipit hoc loco, sed tenens mater ejus fuit, neque secundo, quatenus Dei verbum audivit et custodivit, immeritò reprehendit Ecclesiâ Calvinus, quòd illa mulieris verba: *Beatus*

ponitur pro *sed*, ut Gal. 2, v. 16. Sensus est: Dabitur autem ei signum quòd minimè desideret, non è summo caelo, sed ex imâ terrâ, quò semel opprimatur, ita ut vel credat vel percat. Resurrectio enim, ut erat summa Jesu gloria, ita summum erat tormentum inimicis ejus; quæ prædicata et astructa, tanto illos pressere pendit, ut necesse haberent vel credere in Jesum vel conteri (*super quem enim ceciderit, conteret eum*, Matth. 21, v. 44), id quod et nationi exasperatrici tandem accidit: factus est enim *notissimus error peior priore*, quòd augurali fuerant.

SIGNUM JONÆ, miraculum quale præcessit in Jonâ propheta, quòd et aliâ illi assignavi, Joan. 2, v. 19.

VERS. 30. — JONAS, ex visceribus ceti, in quibus tres dies egerat, eromitus in terram.

SIGNUM, miraculum; non enim intelligitur hic signum quòd portendit aliquid, sed quòd remotionem est à consuetudo naturæ ordine. Miraculum itaque fuit.

NINIVITIS, veritas prædicavit, quò, vel ad fidem prædicationi adhibendam et ad penitentiam commoverentur, vel obdurati et inexcusabiles subvertentur.

FILIUS HOMINIS ex sepulcro ac morte redivivus, miraculum vivum; certissimum atque omnium maximum, quò vel ad fidem et penitentiam adducatur, vel obdurata et inexcusabilis excindatur.

GENERATIONI ISTI, nationi isti, cui maximâ cum spiritibus efficacitate per apostolos suos prædicabit, id quod per se Jonas Ninivitis: *Adhuc quadraginta dies et Ninivæ peribit.*

VERS. 31. — REGINA. Affert alterum simile exemplum quò dandandi sint suæ ætatis Judæi.

AUSTRI Meridiei, regni seu regnorum ad meridiem sitorum Judææ respectu, Æthiopiæ et Ægypti, ut Josephus scribit lib. 8 Antiq., c. 2. Æthiopiæ autem regia, Saba dicebatur, cui postea Cambyces, Persarum rex, indidit nomen Meroes, de nomine sororis suæ: ita rursus Josephus lib. 2 Antiq., c. 5. Hinc in tertio Regum dicta est ista, *Regina Saba*; et Isaïas cap. 45, v. 3, jungit sibi multò, Ægyptum, Æthiopian et Saba.

SURGET, à morte, judicanda.

CUM VIRIS GENERATIONIS RUJUS, cum hominibus hujus ætatis, cum Judæis.

CONDEMNABIT. Multis enim rationibus clarescet, vos meritò damnari.

A FINIBUS, ex longinquis oris, ex insulâ ac civitate Meroe.

PLUS aliquid, cuius sapientia major, gravior, ac testator. Non tot tantaque pericula fecit sapientia Salomonis regina Saba, quam tamen summo præ admirata confesque est, quòd tantaque generatio

venter, etc., absolutè de Virgine Mariâ usurpet, sine adjectâ Christi correctione: non enim est correctio attributa beatitudinis, sed extensio.

hæc feci sapientia mea, quam omnibus argumentis certissimam comperit. Subaudi, non tamen audior, recipior, aut magnifico. Comparatio igitur Judæorum cum regina Saba hujusmodi est: Mulier gentilis, in schola Dei minime educata, regi verò amplissimi negotii districta, famâ sapientiæ quæ de Salomone ferebatur excitata, difficillimum arripuit iter, ex remotissimis terræ partibus Jerosolyma, ut ejus sapientiæ periculum faceret: quam admirata supra modum, licet non nisi de terrenis atque humilibus rebus dissereret Salomon, concilia excepit illius. Judæi, divinæ legis alumni, sacris litteris addicti, Christum Dei virtutem ac sapientiam, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi, summum suum unicuique doctorem, regi colorum æternæ salutis mysteria à seculis abscondita ac veram Dei sapientiam deprimentem, ultrò se offerentem, rogantem, atque invitantem, non recipiunt, rejiciunt planè, etiam dato illo resurrectionis gravissimo signo, quando et sapientiam illam suam credentibus atque obedientibus sibi communicavit et impertivit: quare solus ipse admirandus et impertitus: quare solus ipse admirandus et impertitus: quare solus ipse admirandus et impertitus: quare solus ipse admirandus et impertitus.

VERS. 52. — NIVIVITÆ, itaque temporis Jonæ. Pergit in declarando signo Jonæ, quomodo non convertendi illo, sed coademandi sint Judæi.

SURGENT, resurgent, ex morte. Sermo est de carnis resurrectione.

IN JUDICIO extremo, judici extremi tempore. Manifestum hinc evadit iudicium cum resurrectione conjunctum fore; quod observavit D. Aug., lib. 20 de Civit. Dei, cap. 5.

CUM GENERATIONE HAC, unâ cum hæc hujus temporis natione. Resurgent ambo à morte, iudicandi: simul enim resurgent omnes.

ET CONDEMNABUNT ILLAM, sibi collatam, non iudicandi potestate, sed comparationis exemplo. Factâ Judæorum cum Ninivitis comparatione, res manifesta vel inde erit, Judæos merito æternæ morti addici. Simile Rom. 2, v. 27.

POENITENTIAM EGEBUNT. Exemplo Ninivitarum ostendi potest quid vera sive poenitentia sive respicientia requiratur, conversi sunt enim de viâ suâ malâ, et jejunaverunt, vestitique sunt saccis, Joan. 5, v. 5, 10.

JONÆ, propheta, comminantis eversionem civitatis.

ECCÆ, Ita se res habet, quantumvis reprobis et ingratis sit vobis audire.

PLUS aliquid, res major, dignior, ac testator etiam ante resurrectionis miraculum, sed præcipue post illud datum. Ut minis illos irritaret, genere neutro et tertiâ personâ modestè seipsum notat. Si de sapientiâ quaeritur plus quàm Salomon; si de signis, plus quàm Jonas erat Jesus.

JONAS, Græcè Latinèque formâ Jonas dicitur, qui Hebraicè Jona.

Hic, hoc loco, apud hanc generationem. Rursus est defectiva oratio, relinquunt enim subaudiendum Dominus: Prædicans verbum Dei, non tamen ad poenitentiam convertitur generatio ista. Id quod sic intelligendum est, ut etiam prædicat de sue ætatis Judæis, quòd, nec viso resurrectionis suæ omnium maximo miraculo, convertendi sint: prædicit enim quid in extremum iudicium proditurum sit. Collatio autem Judæorum cum Ninivitis hujusmodi est: Nivitæ, barbari, à cultu Dei alieni, dum audiunt Jonam, virum extraneam, unico miraculo commendatum, annuntiantem instans urbis ipsorum excidium, credunt, et aversi à viâ malâ poenitentiam agunt in sacco et cinere. Judæi, professione cultores veri Dei, inter sacras litteras enutriti, audiunt Filium Dei, tribule suum, Messiam sibi promissum omnium vaticiniis prophetarum, à Joanne Baptistâ demonstratum, miraculis innumeris,isque irrefragabilibus, probatum, omni populo utilem ac beneficium, prædicantem poenitentiam, promittentem regnum colorum, neque nisi secundo loco comminantem interitum, nec credunt, neque aversi ab animi sui perniciosa malitiâ poenitentiam agunt, imò contra impiè rejiciunt benefactorem, alliciunt injuriis, blasphemant, denique morte mulctant, et ne quidem meliores evadunt, dum præstat ille reipsâ illud resurrectionis suæ omnium maximum miraculum, et suæ mortis ac resurrectionis vim virtutemque aliis communicant effectis ipsis clarè ostendit. Nihil hujusmodi Jonas fecit: nulli enim alii communicavit sensum illum redditus sui in lucem, nisi narratione tantum; et quidem ille à balenâ absorptus vivus, vivus redditus est: Jesus autem terrâ conditus mortuus, vivus egressus est, nec tali viâ qualem ante egerat, sed immortalis.

VERS. 53. — LUCERNÆ. Ita vocatur, vel instrumentum ipsum, puta lampas, cui oleum aut aliud quiddam imponitur quod accenditur, vel id ipsum quod ardet, puta fax aut candelâ. In sacris litteris, sancti lucernæ vocantur, quò ab æternâ luce distinguantur, Joan. 1, v. 8, et 3, v. 35, lucerna enim, et aliunde lumen accipit, et acceptum potest amittere; quam rationem multis in locis Augustinus notavit, epist. 120, cap. 5; lib. 2 contra Epistolam Parmeniani, cap. 14; conc. 25 in Psal. 118; tractatu 54 in Joannem; sermone 50 de Verbis Apostoli, et alibi.

IN ASCONDITO, in occulto, in loco domus qui non aut vix acceditur, qui à nemine frequentatur. Regius codex alique legunt sic: κρυπτός, est enim crypta locus abditus sub terrâ, quam vulgo vocamus *une case*. INGRADIENTUR DOMUM.

LUMEN, splendorem, videant, id est, ejus splendore seu lumine collustrati videant quò vadant et quid agant. Quamvis autem, ait, plerique generationis istius, obdurati, ut sunt, nihil sapientiæ et prædicatione meâ moveantur; non idcirco tamen deo ego

sine fructu occulere sapientiam meam, et otiosus à prædicatione cessare: non enim cum in finem frustra me misit Pater, qui potius ut in mundum veniens, illuminem omnem hominem, ut publicè omnibus Evangelii doctrinam offeram et ostentem, quò suscipiant illam, et beneficio splendoris ejus fruatur, inque ejus lumine ambulent, non omnes, certè qui velint, nullâ tebrarum excitatione relicta osoribus lucis. Hoc modo videtur proverbium istud hic aptasse proposito suo Jesus; quem non est imaginandum tam brevibus et concisis sententiis usum fuisse, quàm evangelistæ scribit, ita ut nec declararit qui suo servirent instituto.

VERS. 54. — TUI EST OCVLVS TVVS. Ut à Græcis et Syriacis, ita à quibusdam Latinis libris manuscriptis, absunt pronomina *tui et tuus*, legentibus: *Lucerna corporis est oculus*; ac certè videntur pronomina, suum sententiæ, in ejusvisus hominis atque animalis corpore locum habenti, decorem auferre. Similitudine ab oculo corporali sumptâ, ostendit Jesus quantum malum sit cordè esse terræ ac terrenis bonis additò affluoque. Quod est, inquit, lucerna in domo, id est oculus in corpore; nempe, quemadmodum qui in domo suo, lucernâ beneficio; ita in corpore membra oculi beneficio, lumen accipiunt, quo absque errore ritè officium faciunt suum. Jam, ut parabolam mox accommodemus ad rem: quod est oculus in corpore, id est in animâ cor, nimirum aut affectibus omnibus, quæ sunt quasi quedam animæ membra (*Morsitate membra vestra*, Apostolus ait Coloss. 3, v. 5, *quæ sunt super terram, fornicationem, etc.*), lumen præbeat, præsens, et regat, ne cæci, ut ex sese sunt, errent, feranturque quò et uti non debent. Intelligitur autem cordis nomine, tota animæ superior portio, id est, voluntas intellectui conjuncta, quæ cæteras animæ vires illustrat, id est, regit ne errent.

SI OCVLVS, cùm igitur oculus.

SIMPLEX, sincerus, purus, *sams*, ait Euthymius, nullis infectus humoribus qui videndi potentiam offendant. *Lippientes solent lucernas videre numerosas: simplex oculus et purus, simplicitate intuetur et pura*, Hieronymus hunc in locum ait.

TOTUM CORPVS TVVM, omnia corporis tui membra illustrabuntur, membris omnibus tuis suum lumen impartiet, ita ut singula munis ritè fungi queant suis. Si cor tibi fuerit simplex, mundum, purum, à pravaram cupiditatum dominio liberum, ad cælum et solos in cælo thesauros erectum; omnes affectus tui suos habebunt actiones ita ut decet compositas, apta dignaque erunt opera tua quæ ab omnibus videantur. Hoc orabat propheta regius Psal. 47, v. 29: *Tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina tenebras meas.*

SI AUTEM, eùm autem. *Erit seu et relinquitur Græcè subaudiendum*. Nihil verò mirum, addit Saluator, quòd perique generationis istius, cæci in tenebris permanent, nec recipiant aut videant evan-

VERS. 56. — SI ERGO CORPVS TVVM. Reperitur ista comparatio apud Matth. Lucas hunc versum adjecto quo

gelicæ veritatis lumen, quod palàm ipsis ostento et propè ingero; eùm oculis mentis vitiatiss ipsis sit, ad eoque excæcatus, pravis affectionibus, ambitionis, invidia, odii, cæterorumque malorum. Quemadmodum enim, ut videas oculis corporis, non sufficit lucerna domus candellabro imposita, sed necessaria etiam est lucerna corporis, oculus, usque adeo ut s oculus tibi fuerit cæcus aut non sanus, nihil videas, etiamsi ante oculos proposita sit lucerna domus ardens et lucens; sic ut videas oculo animi, non sufficit oblatus lumen veritatis, si ille animi oculus malitiâ excæcatus est. Quod eùm locum habeat in hujus ætatis hominibus, præsertim verò scribis et Phariseis, hinc fit ut non tantum non recipiant doctrinam meam, verùm etiam oppugnent, et manifesta quibus stabiliter signa Sataanæ ascribant, cæcorum instar iudicantes lucem tenebras.

NEQVAM, Græcè et Syriacè *malus*, vitiosus, sive lemâ obductus, sive malis ex humoribus depravatus, sive cæcus aut alio vitio laborans.

TENEBOREM ERIT, in tenebris versabitur, in tenebris palpabit et errabit, in variis membra agentia ferentur errores. Si cor tuum fuerit aliavè cupiditate excæcatum, depravatum, inquinatum, si opibus aut voluptatibus terrenis addictum affluoque; omnes affectus tui tenebris involventur peccatorum, nihil agent rectè, in variis cæci viâ ferentur indigna luce. *Avaro*, inquit Sapientis, *nihil est scelestius, nihil est iniquius quam amare pecuniam; hic enim et auaritia suam remem habet*, Eccles. 10, v. 9, 10. Et Paulus, 1 Timoth. 6, v. 9, 10: *Qui volunt divites fieri, incidunt in temptationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas: quam quidam appetentes, erraverunt à fide, et inæverunt se doloribus malis: ecce tenebras*. Porrò id quod dixit Saluator avaritiâ occasione, eque locum habet in cæteris vitis, ubi ipsum obtinent cor. Occupatum enim à cupiditatis alienigenæ tyrannide, cor non erit quid legi Dei aut recte rationi sit consonum, sed in hoc nunc incubitur, ut cupiditati illi satisfiat, eoque tendunt proinde affectus, opera, studia omnia; verùm id commode intellige, ut e contrario ubi simplex est oculus: nec enim hulle nulla opera, nec ille omnia, necesse est peccent.

VERS. 55. — VINE, cave, adhibe curam. NE LUMEN QVOD IN TE EST, ne id quod in te ipso est loco luminis, ne cor tuum oculus animæ tuæ. TENEBRÆ SINT, pravis affectionibus excæcatus sit. Sic enim totum corpus tuum tenebræ fuerint, omnes affectus tui tenebris involvantur peccatorum, et agunt indigna luce. Alii vertant: Considera ergo, summ lumen quod in te est, tenebræ sunt, scilicet quòd si ita repereris, emenda, remedium adhibe, ne totum corpus tui in tenebris veretur.

VERS. 56. — CORPVS TVVM TOTVM, affectiones tuas omnes.

Matthæus caret, ac difficultatem facit, quia tantologiam videtur continere. Posset autem hæc modo ex-

LUCIDUM FUERIT, oculo scilicet existente simplici, id est, illustrantur ac regantur ab oculo sive corde simplici seu puro, id est, pravaram cupiditatum dominio libero. Reliquis enim animi affectionibus praest cor, hoc est, superior animae portio. Vide supra.

TENEBARUM, tenebrosam, cui dominantur tenebrae cupiditatum carnis.

ERIT LUCIDUM TOTUM, erit bis lucidum, simplici scilicet oculo tuo, suscipiente lucem evangelicæ veritatis, quam ego offero, luce et extrinsecis et intrinsecis afulgente perfundet.

LUCERNA FULGORIS, lucerna fulgida sive splendida ILLUMINABIT TE, in luce constituet te, sicut si lucerna fulgida, oculo tibi existente sano, illustret te. Græcè est, ut *cum lucerna fulgore illuminet te*; sic erit lucidum totum, ut si lucerna fulgore suo illuminet te, oculo sano præditum. Quare conjectura D. Jansenii est, Latine, pro, et sicut, legendum esse, ut si *cum*. Locis sententia est: Si igitur cor vobis fuerit à pravaram cupiditatum dominio liberum, facili probabitur vobis doctrina mea; itaque, quæ à corde vobis præcedent omnia, affectiones, verba, opera, humana simul et divina luce, et rationis et gratiæ lumine, clara illustrantur esse conspiciuntur.

VERB. 37. — ET CUM LOQUERETUR; ad verbum, in autem locutum esse. Cum vel postquam autem locutus esset. Non enim interruptit loquentis sermonem, sed finita concione rogavit, etc. *Cum loqueretur* autem non ea quæ immediate præcedunt, sed alia quædam quodam tempore; cum quodam tempore sermocinatus esset ad populum. Sic rectè Beda ex Augustino, lib. 2 de Cons. evang., cap. 59, urgente, quod non dicitur, *cum hæc loqueretur*, sed simpliciter, *cum loqueretur*.

ROGAVIT, animo non usque adeo sincero, quod videri possit ex duriore increpatione facta in mensa, et subsecuta molestia v. 53, 54.

ET INGRESSUS. Accepit Pharisei invitationi, cupiens mensa ut ad invitantis ejusque sociorum admotionem, quod notant Græci; itaque ingressus cum eo donum ipsius,

placari, et connecti cum præcedentibus, ut per oculum, sicut in Matthæo, intelligatur mens hominis, ex intellectu constans et voluntate, quæ si munda fuerit, et soli intenta Deo, totum corpus, reliquarum scilicet omnium facultatum et affectuum participatâ luce justitiæ ei munditiæ fulgebunt. Quod si fuerit, ita ut non habeat aliquam partem tenebarum, ita videlicet ut nihil prave cupiditatis ei adhaereat, ERIT LUCIDUM TOTUM. Non est hic suppletum, *corpus*, sed est absolute locutio, id est, quidquid inde proficietur, omnes scilicet actiones inde promanantes erunt rectæ: quæ d. : Si corpus utrumque facultatum et affectionum, totum fuerit mundum ac lucidum, nihil erit in te quod non sit lucidum. ET SICUT LUCERNA FULGORIS, seu fulgida, ILLUMINABIT TE, supple, oculus ille tuus simplex: ille enim diffundit lumen suum instar lucernæ splendidissimæ super omnes facultates, et affectus et actiones.

VERB. 37. — ET CUM LOQUERETUR, videlicet præcedentia, quævis August., lib. 2 de Consensu, cap. 59, incertum esse putat, utrum de præcedentibus intel-

RECUBUIT, accubuit mensæ, quando tempus id requirebat, simpliciter, non lotis manibus, nec curiosè servatis pharisæis ceremoniis.

VERB. 38. — COEPIT INTRA SE REPTANS DICERE, QUARE. *Videns admiratus est quod, ita legitur Græcè et Syriacè, et clara sententia est. Porro Latine lectionis sensus est: Coepit apud animum suum cogitare et reputare, quare; coepit tacitè secum cogitatione querere quid esset cause; verum non tam id studio indaganda veritatis, quam animo offenso, temerè Jesum peccati condemnante, ut transgressorem traditionis seniorum; sic enim Matth. 15, v. 2, interrogat Pharisei Christum: Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum? non enim lavant manus suas cum panem manducant.*

QUARE NON, Græcè et Syriacè addit præteritum. BAPTIZATUS ESSET, lotus esset, præsertim manibus, quemadmodum moris erat religiosi. Nam, quod Marcus habet cap. 7, v. 5: *Pharisei et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus non manducant, etc.*

ANTE PRANDIUM, antequam accumberet mensæ. Magnam sanctitatem religionemque ponebat Pharisei in lavandis mundandisque corporibus, neglectæ animi munditiæ; quæ de re ut occasionem haberet eos arguendi Jesus, de industria studiosè omiserat lotionem manuum ante accubum.

VERB. 39. — AIT, RESPONDET DOMINUS, intelligens quid animo volveret. *Qui inspector est cordis, ipse intelligit, et servatorem animæ tuæ nihil fallit, Prov. 24, v. 12.*

NUNC, hic ut alibi aliquando, eam vim habet nunc, ut non aliud quam efferendi presentis sermonis opportunitatem notet; q. d. : Jam opportunum est ut vos hujus rei admoneamini, hujus, inquam, præpostere vanæque religionis.

VOS, PHARISEI. Alloquitur non tantum præsentem, sed et universum ordinem Phariseorum.

CATINI, Patinæ, paropsidis. QUOD AUTEM INTUS EST VESTRUM, illud autem vestrum quod intus est, quod est in calice et catino, id est, potus et cibus vester, PLENUM EST, infectum, scælatè RAPINA ET INIQUITATE, malitiâ. In quem sensum clarior

ligat, an de aliis alio tempore dictis, eò quod non dicit: *Cum loqueretur hæc, sed absolute: Cum loqueretur, seu concionaretur, scilicet quodam tempore. ROGAVIT ILLUM QUIDAM PHARISEUS, non satis fortassis sincero animo, propter durissimam increpationem Christi, quæ secuta est; ET INGRESSUS RECUBUIT; statim scilicet, ne lotis quidem prius manibus, ut illam exemplo suo pharisæicam superstitionem destrueret.*

VERB. 38. — PHARISEUS AUTEM COEPIT INTRA SE REPTANS DICERE; id est tacitè secum cogitatione temptat querere causam. Quod Græcè clarè dicitur, *miratus est*; quia admiratio ex cause ignorantie nasci solet: QUARE NON BAPTIZATUS ESSET, id est, LOTUS ANTE PRANDIUM; transgrediens scilicet tam facile traditionis pharisæicas. Nam in istis lotionibus ceremoniis magnam ponebant religionem Pharisei; neglectæ animi munditiæ, ut patet Marci 7, v. 5, et Matth. 15, initio.

VERB. 39. — ET AIT DOMINUS AD ILLUM, tanquam cognitor cordis et humanorum secretorum testis et

quidam virtutem ex Græco, pronomine *ἐπιόν* ad subsecutionem per trajectionem relato: *Quod autem intus est, vestrum plenum est rapinâ et iniquitate.* Hoc modo expositus hic Lucæ locus, convenit etiam verbis cum illo Matth. 23, v. 25; cæteroque intelligendus est hic sermo Domini secundum Lucam esse imperfectus, suppletum in luce modum ex Matthæo: *Quod deforis est calicis et catini mandatis, intus autem pleni sunt rapinâ et iniquitate*; sic et quidquid deforis est vestrum mundatis, id est, exteriora vestra omnia, manus, corpora, utensilia; *quod autem intus est vestrum*, id est, interiora vestra, animi vestri, plenum est rapinâ et iniquitate, integrior ac potior vestri pars illota scælatè sordibus Deo abominandis, rapinæ amata, sive cupiditatis rerum alienarum per fas et nefas acquirendarum, et omnis malitiæ. Posterior hic sensus receptor est: uterque sua habet incommoda. Cæterum uterque eodem redit, postquam extra controversiam est parabolum esse sermonem, quo generaliter exteriorum mandandorum curiositas, interiorum autem neglectus, reprehenditur. Creditis vos inquinari, si liberitis ex illoto calice aut ederitis ex patinâ non lotâ: et puri vobis videntur, si, quod in calice ac patinâ est, rapinâ aut fraude sit partum; perinde ac si patinâ et calice exterioris lotis, non curetis intus sordida sint necne, unde tamen omne periculum est. Hic est primus hujus loci sensus: sed ulteriori sensu, mens Christi est generalis docere ac monere. Nam sub allegoriâ exterioris partis patinæ ac calicis, omnem externam speciem designat, et tanquam dicit: Vobis nulla mundities curæ est, nisi exterior corporis; interiori animi à peccatis munditiem, quæ præcipua est et sola prodest, contemnitis, intus pleni impuritatibus omnis generis vitiorum.

Illud porrò hic proprium est, quod Jesus sermonis occasionem sumat à calicibus et catinis præsentibus ac mensæ cui assidebatur appositis; intelligens tamen, quod diximus, exteriora omnia ipsorum, non suppellectilia tantum, verum etiam corpora. Cæteroque enim non satisfaceret admiranti Phariseo, quod ipse propheta et sanctus vir habitus, mensæ accubisset illotus. Maluit enim Dominus obliquè et consequenter revelare ac refutare Pharisæi cogitationem, quam directè: quod consultum non judicaret, domi, in mensa, usque adeo admirandum se præbere, ut ipsisimas aliorum cogitationes in medium produceret.

judex, ut notat August. de Unitate Ecclesiæ cap. 5. Nam Phariseus iste nihil adhuc dixerat unde mentem ejus colligeret, sicut nos facere debemus, antequam vituperemus. Nunc, quod significat hic opportunitatem presentis reprehensionis: quasi d. : Nunc opportunum est, ut vos præpostere vestre religionis admoneam. Quod deforis EST CALICIS ET CATINI, seni disci, quibus continetur potus ac cibus, MUNDATIS. Quo parabolice significat eos externam manuum et corporis munditiam affectare, internam vero animi, qui in corpore vult calice aut catino continetur, negligere.

VERB. 40. — STULTI, quia hæc in parte ab omni ratione alieni. Utitur illa increpatione tam acerba non conviciandi, sed reprehendendi causâ, ut animus se dissimulans acrimonia istâ stimuletur, ad conside-

Respondet igitur ad cogitationem hospitis sui in hæc sententiam: Vos quidem, Pharisei, curiosi estis exterioris munditiæ, ut, antequam comedatis, lavetis calices, catinos, corpora, manus, et omnia utensilia: interioris autem munditiæ, ut animi vestri purgentur ab avaritiâ, invidiâ, cæterisque vitiiis, estis negligentes. Dicit aliqui incivilem convivam videri Dominum et ingratum, qui loco actionis gratiarum perstringat vita ejus à quo mensa excipitur. Atqui non poterat Dominus, memor se doctorem esse veritatis, et medicum animorum, convivere ad hæc vita eorum à quibus fuerat invitatus, ne ventris negotium ageret potius quam Evangelii; nec poterat majores referre gratias, quam ut sanaret hospitem suum malè habentem animo: qui quomodo curandus esset, dulcissime an amaris, ipse optime noverat, qui sciebat quid esset in homine, nec opus erat ei ut quis testimonium perhiberet de homine, Joan. 2, v. 25. Quare Augustinus, sermone 50 de Verbis Domini: *Quomodo, inquit, peperit ei à quo fuerat invitatus? magis oburgando peperit, ut correcto in judicio parceret.*

VERB. 40. — STULTI, amentes, insipientes, perversique iudicii. Sic agnominat eos, non conviciandi aut exprobrandi, sed reprehendendi et corripiendi animo, quod sequenter opinionem absurdam et ab omni ratione alienam.

NONNE DEUS QUI FECIT, creavit, QUOD DEFORS, foris, extra est, id est, catinum, calicem, corpus humanum, ETIAM QUOD DEFORS EST INTUS, cibum, potum, animam humanam, FECIT? Q. d. : Manifestum id est, nec potestis inficiari. Si ergo movet vos honor et cultus Dei, ad servandam adeo exactè munditiam exterioriorem, quia nimirum Deo gratum sit, creaturam, quam mundam creavit, mundè tractari ac servari; quomodo non item Dei honor vos movet, ut interiorum munditiam sectemini, postquam non exteriori solum, verum etiam interiori sui parte res omnes à Deo create sunt? Est mundities à sordibus corporatis, est et à sordibus spiritalibus: si ab illis servare vos conemini, ut Deo placeatis; quomodo ita imprudentes estis, ut non videatis etiam à spiritalibus sordibus cavendum vobis esse? imò tantò magis ab his, quantò spiritus corpore præstantior est, et pluris faciendus?

VERB. 41. — VERUM TAMEN, Docet legitimum mandandi modum, rejecto illo superstitioso; q. d. : Im-

randam fœditatem suam, et præposteram munditiæ curam. NONNE QUI FECIT QUOD DEFORS EST, id est, corpus humanum, calice et catino significatum, ETIAM ID QUOD INTUS EST FECIT? scilicet animum, mentem et conscientiam; q. d. : Si vos movet cultus Dei, ad servandam illam exactam corporis munditiam, quasi creature Dei quomodo non sapitis etiam conscientiam sen animam multò maxime mundam esse servandam? Itaque post hæc increpationem suggerit Dominus modum legitimum obtinende dictæ munditiæ, rejectæ superstitione pharisæicâ.

VERB. 41. — VERUM TAMEN, id est, non obstante, quod vos rapinâ et iniquitate plenos dixerim, non tamen est desperandum; sed quod superest, id est, quod usicum remedium restat, ut animus se dissimulans acrimonia istâ stimuletur, ad conside-

purè quidem vescimini et impuri estis, atque allucinamini magnoperè, prout nunc facitis; sed tamen huc malo remedium afferi potest.

Quod superest. Hoc olim à quibusdam omissum fuit, fortè quia obscurum est, et omissum sententiam non lædit. Græcè est *inexistens*, quæ insunt, scilicet rei, ut id quod res habet dicam, si quod est rerum summa audire vultis. Syrus *beiam medem dicit*, verum id quod est, scilicet rei caput et conclusio. Id interpres Latinus dicit, *quod superest*, unicum scilicet remedium. Hæc una interpretatio est inter probabiliores quas judico, cui favet Beda his verbis, *quod tam multo scelere peccaveratis solum remedium restat*. Alterum est: *Quod superest, et tertia, pro, et tertia, seu, et tertia* (quæ voce Matthæus nitur c. 25, v. 20), quæ insunt, quæ intus sunt, quæ intus esse solent, in calice nimirum et catino, id est potum et cibum. Opponi enim videntur ea quæ intus sunt, externis. Cibum autem et potum, non eundem illum qui infusè est comparatus, sed simpliciter cibum et potum, id est, partem eorum, eam scilicet quæ vestra necessitati superest. Et hæc interpretationem attingit Beda, *quod superest*, exponens, *quod necessario victui et vestimento superest*. Denique tertia interpretatio est, *quæ insunt*, scilicet vobis, id est, quæ adstant, quæ suppetunt, nempe facultates vestras, seu de facultatibus vestris, et quidem propriis ac justè partem; nam malè parta, cum aliena sint, nobis non insunt. Hæc interpretatio est Euthymii ac Theophylacti, necnon Tertulliani, l. 2 adversus Marcionem, c. 27, ubi citat hunc locum his verbis: *Date quæ habetis elemosynam*. Ad hunc modum, quod Latine est, exponas, *quod superest*, quod habetis ultra rapinam et iniquitatem; nam rapina et iniquitas, seu quæ rapinæ et iniquitate sunt comparata, nostra non sunt, nec tam elemosynam admittunt, quam restitutionem requirunt.

ELEMOSYNAR. Juxta secundam et tertiam interpretationem, et elemosynam per appositionem jungitur *quod superest*: Id quod superest date elemosynam, quod est, id quod superest date in elemosynam, cibum, potum, facultatesque vestras, seu de cibo, potu et facultatibus vestris, date elemosynam indigentibus. Pharisæis, qui erant avari, infra 16, v. 14, et rapinæ atque iniquitate immundi, prescribit elemosynam tanquam congruum quo mun-

Syrus hoc exponit. Alii explicant, *quod superest*, id est, id quod cultui et victui necessario superfluum est. Ita S. Thomas et Beda alio in loco; sed Græcè phrasi magis congruit, ut subintelligatur *secundum*, q. d.: Secundum quod adest aut licet vobis, seu pro facultatibus vestris, ut quisque potest, date elemosynam, facta scilicet prius rapturarum restitutione. Qui sensus Græcis placet, Euthymio, Theophyl., et inter Latinos, Tertull., 4 contra Marcionem, c. 27, qui legit: *Date quæ habetis elemosynam*; hoc enim avari hominibus optimum remedium est, ut curentur. Et ecce omnia, non solum sollicit quod deforis est, seu corpus, sed etiam quod intus est, seu anima, munda sunt vobis. Id est, munda erant à rapinis et omni iniquitate. Facit autem hoc elemosyna, non

dentur remedium, quandoquidem contraria contrariis curentur, ut opposita est elemosyna rapinæ.

Et ecce, quantumvis intus immundi sitis, rapinæ omnisque generis malitiæ.

Omnia, et interiora et exteriora, calix et potus, catinus et cibus, anima et corpus, nulla etiam subhibita lotione per aquam. Interiori munditia sufficit ut reddat hominem absolutè mundum, omnia enim munda mundis mente et conscientia, Tit. 4, v. 15; non item exterior: nam quod intrat in os, non magis mundat quam coinquinat hominem, Matth. 15, v. 11. Munditia externa tantum est honestatis; interna, necessitatis.

Munda, à rapinæ, injustitiæ, adeoque peccatis omnibus, ac proinde pura, incoquinata, Deo grata; nihil enim est quod immundus vos reddere queat, nisi peccatum, Matth. 15, v. 19 et 20.

Sunt, præsens pro futuro erunt. Si id studium quod in manibus vasisque aquæ abluendis ponitis, in pariterum inopiâ manibus vestris subvolvandâ ponatis, nihil in vobis immundum remanebit, etiam aquæ lotionem prætermittentibus. Elemosyna est quæ mundare vos vestraque valet. In eundem modum Isaias cap. 4, v. 17 et 18: *Subvenit oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur; et si fuerint rubra quasi verniculus, velut lana alba erunt*. Quoniam elemosyna ab omni peccato et à morte liberat, Tob. 4, v. 11; et ipsa est quæ purgat peccata, Tob. 12, v. 9: *Ignem ardentem extinguit aqua, et elemosyna restitit peccatis*, Eccles. 5, v. 33; denique *charitas operit multitudinem peccatorum*, 1 Pet. 4, v. 8. Mundat autem et purgat elemosyna à peccatis, non quod sola, quasi fides et penitentia non requirantur, sed quod fidem et penitentiam à Deo impetret, Deo facillè miserente ejus, qui aliorum miseretur, Matth. 5, v. 7; Act. 10, v. 4. *Ipsa purgat à peccato, ait angelus, Tob. 12, v. 9, et, pro id est, facit invenire misericordiam et vitam æternam*. Penitentia autem complexitur in se restitutionem, quod ad malè parta. Porro signanter purgat elemosyna à rapinæ et avaritiâ, quia animus revocatus ab hoc vitio ad liberalitatis charitatisque affectionem, facillè animadvertit illius vitii fossitatem, et non solum piis lacrymis obliuere conatur illius remissionem quod ad culpam, verum etiam continuis elemosynis dederè

quasi fides in Christum, et penitentia, et restitutio raptorum non requirantur, sed quia fidem in Christum, et penitentiam imperat à Deo, facillè miserente ejus, qui miseretur aliorum; penitentia autem non est vera, nisi malè parta restituantur. Itaque angelus Tobie juxta hunc sensum, c. 12, v. 9, dicit: *Ipsa purgat à peccato, et facit invenire misericordiam*. August. tamen, serm. 50 de Verbis Domini et in Enchirid. cap. 75, per elemosynam intelligit opus misericordie generaliter, etiam erga seipsum. Illa quippe ordinatè faciendâ est, ut à seipso quisque incipiat, juxta illud Eccles. 5: *Miserere cuiusque tui placens Deo*. Itaque vult monere Christus, ut elemosynam darent, à seipsis, rectè misericordie et dilectionis ordine, incipiendo: quod fit per fidem,

reatum peccatorum quibus per id vitii se reddiderat obnoxium, et resarcire ac reparare omnem priorem inhumanitatem. Hoc animadvertere licet in Zachæo infra 19, v. 8; qui mox ut Christum receperat, non solum penitentiam iniit et restitutionem promisit omnis alieni, verum etiam dimidium bonorum suorum addidit pauperibus: nimirum, dando propriâ, pensavit peccata quibus aliena rapuerat. Cum igitur Pharisæi præposterè solliciti essent de mundandis exterioribus, Christus more suo ab externis cæremoniis ad charitatem et interiora eos revocat, pronuntians, si ex his quæ suppetunt liberales sint in egenos, et qui aliena prius injustè acceperant, jam è diverso sua tribuant necessitatibus patientibus, fore ut ritè sint mundi et Deo grati, animo inprimis, et consequenter corpore, citis, et reliquis omnibus, etiam si nullam aquam adhibeant.

Vers. 42. — SED VÆ VOBIS. Objurgationes quæ sequuntur, an in convivio isto prosecutus sit Dominus, an verò alio loco et tempore adduxerit, incertum est. Cæterum quod alio tempore quæ hic Lucas, alio quæ capite 25 Matthæus refert, tametsi eadem, dicta fuerint, docere videntur versus 35, et 54, proximi, et versus 46 capitis 22 secundum Matthæum, secum motu collati; nisi dicas à Matthæo servatum non fuisse ordinem temporis, quod ad omnia quæ refert capite 25. Sed ne gloriumini in decimis quas exactissimè persolvitis, tanquam in elemosynis, nihil illa vobis prodesse possunt, ut nec ullæ aliæ elemosynæ, absque judicio et charitate Dei.

Omne olus; omne genus oleis; sic Augustinus Enchiridii capite 103. Exactissimè decimas omnia quæ possidetis, usque ad vilissimâ olera.

Et pro sed, præteritis, omittitis, negligitis, contempnit, contra mentem Dei, ituriam sive justitiam, id quod justum et æquum est. Tantum hic intelligitur solo judicii vocabulo, quantum secundum Matthæum judicii et misericordie: nam et misericordia sive beneficentia judicii est, præcipitur lege Dei ut justa et rationi ac æquitati consentanea.

Charitatem Dei, charitatem erga Deum, amorem qui debetur Deo. Secundum Matthæum nominatur fides, hic charitas; illa ut radix, hæc ut perfectio virtutum quibus Deus colitur, seu observationis præceptorum primæ tabulæ. Itaque judicium secundæ, charitas primæ tabulæ decalogi præcepta complectitur. Dicendo enim *judicium*, indicat dilectionem erga proximum, ait Theophylactus, erga homines quibus vivimus; dicendo *verò charitatem Dei*, omnino significat dilectionem et generalem affectionem erga Deum. Hæc vult Salvator dicere, judicium et charitas

dilectionem, penitentiam, restitutionem, superflui erogationem; cuiusmodi elemosynas facere non curabant. Itaque hæc consideratione notat August. Dominum subjecisse.

Vers. 42. — SED VÆ VOBIS PHARISÆIS, QUIA DECIMATIS MENTRAM ET BUTAM, id est, decimam partem minutissimorum olerum scrupulosè in elemosynas erogatis. ET PRÆTERITIS JUDICIUM, id est, id quod æquum

Dei, præcipia sunt legis; nam hæc maximè tendit lex, ut Deum ametis, erga proximos verò æqui sitis; quæ cum securè negligatis, nihil vobis prodesse potest quod observetis minora.

ET ILLA NON OMITTERE, seu tamen loco habenda sunt singula, nec graviora postponenda sunt levioribus. Fatetur quæcumque Deus mandavit servanda esse, nec quidquam omitendum; sed non obstare totius legis studium, quominus in præcipuis capitibus præcipiè insistere oporteat, ac præposterè facere eos qui sese in minimis occupant, neglectis maximis à quibus æquum fuerat ordiri. Præoccupans igitur hæc parte Salvator, negat illos à se argui, quod servarent minima præcepta, sed quod curâ perversâ, cum anxie servarent minima, ut haberent legis divina studiosissimi; andacter transgredenter maxima, præposterè religiosi.

Vers. 43. — DILIGITIS, amatis, optatis, ambitis varam hujusmodi honorem, tanquam præcipuum aliquod bonum, et eo oblectamini, ad eumque studia vestra refertis.

PRIMAS CATHEDRAS, primos consensus, primarum sedium honores, q. d., præsidias.

IN SYNAGOGIS, quò convenitur ab omnibus audiendâ legis causâ (ubi proinde maximè regnare debet humilitas), aliisque publicis conventibus, eò quòd gloriosum sit primas ubique obtinere. Cæterum, non dicit Salvator, obtinent aut collocantur loco honorifice, sed amant; non enim obtinere locum primum peccatum est ei cuius dignitati locus primus debetur: magistris primas sedere non vetat, quibus officii ordine competit; sed amare, affectare, ambire primum locum, certare et contendere pro primo loco, nempe ferre posse æquanimitèr ut alius, qui æqualis aut inferior sit loco, præcedat, hoc illud est quod à Salvatore reprehenditur, hoc ambitionis est vituperatione dignissima, et maximorum sæpè causa malorum. Non tam rem igitur reprehendit Salvator, quam animum: fit enim, ut superiore loco constitutus, humilis et modestus; inferiore, elato sit animo.

SALUTATIONES, amatis; affectatis à pluribus magnâ cum reverentiâ salutari nudatis flexisque capitibus et curvatis genibus.

IN FORO, in foris et plateis, locis frequentibus, quò multus est hominum concursus; ut honor, et eò amplior sit quò à pluribus exhibetur, et eò celebrior quò spectantibus pluribus.

Vers. 44. — VÆ VOBIS. Græcè et Syriacè additur: *Scribe et Pharisæi hypocritæ*, quod nullam habet verisimilitudinem, et hæc dubium suppositum est. Nam quò scribas hæcenus non alloquitur Dominus,

et justum est, aliena rapiendo, ET CHARITATEM DEI, et proximi; quæ tamen est elemosyna et beneficentia, quam præcipiè erogare debebatis: NAM HÆC OPORTUIT FACERE, judicium scilicet, charitatem et fidem, ut addit Matth. ET ILLA NON OMITTERE, quæ in corporales elemosynas, decimas illas minutas dando, erogatis.

significat scriba versu proximo, obiciens: *Magister, hæc dicens, etiam contumeliam nobis facis*; ut præteream, quod pro scribarum nomine ferè Lucas uti consueverit legisperitorum. Rectius itaque Latine neutrum legitur, ut subaudias solos Phariseos, quos solos hæctenus alloquitur.

MONUMENTA, sepulera QUE NON APPARENT, latentia, occulta, quod ad partem scilicet interiorum, id est, minimè aperta.

ET HOMINES AMBULANTES SUPRA. Hebraismus, pro, quæ ii qui ambulat super ea. Exponit quod dixerat τὰ ἄδρα.

NESCIUNT EA, non noverunt ea, scilicet, ex Matthæo, quomodo intus se habeant, quàm fœda sint et immunda, plena ossibus mortuorum et omni spurcitiâ. Nesciunt autem, quia foris apparent speciosa, specie fallunt visuque decipiunt, ait Ambrosius. Relinquitur hic subaudiendum, quod secundum Matthæum exprimunt; sic et vos, quia latet animus vester, foris quidem apparetis hominibus quibuscum conversamini iusti, sed nesciunt quàm intus pleni sitis hypocrisis et iniquitatis.

Iustorum corpora dicuntur templa Dei, I Cor. 6, v. 19, 49; corpora peccatorum sepulera, ut quæ anima mortua inhabitat; sic auctor Operis imperfecti.

VERS. 45. — QUIDAM EX LEGISPERITIS, ex legis interpretibus, id est, scribis, ad eandem mensam præsens, studens cohibere libertatem Jesu.

HÆC DICENS, adversus Phariseos.

ETIAM NOBIS, legisperitis seu scribis, etiam ordini nostro scribarum, quorum doctrinâ et auctoritate res Phariseorum firmantur, Nam Pharisei non erant nisi rigidi observatores doctrinæ scribarum. Phariseus ut Phariseus nihil docebat, sed disciplinam observabat, aliosque exemplo magis quàm præceptis et institutis instruere profitebatur. Scribarum erat legem explanare, et quæ essent observanda docere, Cæterum poterat idem unus esse et scriba et Phariseus, quin etiam sacerdos, prout complures erant. Cùm ergo ex doctrinâ et præscripto scribarum Phariseus studiosus se præberet munditiæ manuum et vasorum ante cibum, et solutionis decimarum usque ad minutissima olera: scriba audiens Phariseus hæc de re argui, interpretatur etiam se ac sui ordinis homines argui, et sibi non minus quàm illis reliqua vitia exprobari, idque non immeritò.

CONTUMELIAM FACIS, probo seu injuriâ afficis, verbis honorem nostrum insolenter lædis. Non fert liberum sermonem malò sibi conscis animus, et exemplum libertatis in alios, metuit ne in se recidat. Reprehensionem et correptionem interpretatur ut contumeliam,

VERS. 45. — RESPONDENS QUIDAM EX LEGISPERITIS, legis interpretibus, qui scriba dicebantur, ait illi: *MAGISTER, HÆC DICENS, adversus Phariseos. ETIAM CONTUMELIAM NOBIS FACIS, ordini scilicet scribarum, quem simul verbis erat docere et explicare legem. Scribarum enim propriè erat docere et explicare legem. Phariseorum observare, doctrinæque traditæ iudicare; rigidi enim observatores videri volebant legis doctores. Quamvis idem esse posset scriba et Phari-*

cùm non ex odio instituta esset, sed ex justitiâ et charitate, non ut ipsi pudescerent solum, sed præcipuè ut docerentur et emendarentur, aut certè, ut detractâ pietatis larvâ, minùs valeret ad abstrahendos homines à fide in Christum. Redargutio quæ manus transferri in melius, superbis intolerabilis esse solet; ait Cyrillus in Catena: justus reprehensionem in beneficio ponit, impius in injuriâ.

VERS. 46. — AIT. Respondit. Datâ hujusmodi occasione deprimit et scribarum supercilium.

Er vobis, q. d.: Ne gloriemini aut putetis vos carere criminibus, quæ similem reprehensionem publicè institutum mereantur. Nam non Phariseis solum, sed et vobis exitium imminet, præterquam quòd ab illis Phariseorum vitis non sitis immunes, cùm oneratis, etc., ipsi uno, etc.

QUE PORTARE NON POSSENT, difficilibus portata.

UNO DIGITO VESTRO NON TANGITIS. Ipsi non solum humeris suis portare ea nolunt, ut suo exemplo profectores illos reddant quorum humeris ea ferenda imponunt, sed ne digitum quidem adhibere dignantur ut ea vel dimoveant loco (opponit enim digitum humeris), id est, nihil ex his faciunt quæ aliis imperant. Similitudine ab eis sumptâ, qui gaudent alios onerare suis quos collegerint fascibus, sed seipsos subtrahere oneri; qui cogunt homines ad humeros supponendos illis oneribus, ad quæ ferenda ipsi ne digitum quidem velint adhibere; ostendit Phariseos, et præsertim scribas, quibus istud peculiariter improprietur, Luc. 11, v. 46 (nam Phariseos observantes admodum fuisse constat traditionum propriarum, et quidem magis quàm divinarum), studiosè quærere et colligere undique, quæ præcipiant, et complura gravissima observataque difficillima mandata prescribere magno cum auctoritatis fastu subditis suis, ad quæ observanda ipsi ne minimum quidem conatum adhibere statuunt: dicebant enim (quod notat Arias Montanus in hunc locum) se scire quid facto opus esset, ac proinde non erat eis curæ difficultas, quæ se eximebant. Nam verbo quidem allegandi declarat. Salvator undique colligi præcepta, ex lege, ex traditionibus seniorum, ex propria sententiâ, quæ gravissima reddantur, primum ob multitudinem, deinde ob molestiam plerorumque, ad hæc ob rigorem interpretationis divinarum, denique ob difficillimam veniæ impretationem si quis ea transgressus esset. Hi enim, et varia congebant onera præceptorum, et onera ipsa vel ex lege, vel ex ipsorum doctrinâ imposita, novis atque excoGITATIS circumstantiis accumulantes, graviora reddebant. Rigide ad hæc nimisque austerè Dei præcepta interpretabantur, prout familiare est superbis hypocritis, ut

sæus; unde Theophyl. Pharisei, inquit, videbantur ut monachi, quia ab aliis se segregabant, quasi majoris sanctitatis professione; legisperiti verò doctores erant, qui solvebant questionem legis. Hæc ille. Itaque Christus per sequens, etc., redarguit etiam scribas, quòd gravissima docendo, onerant homines, et nihil eorum faciunt: præcedentia verò magis proximo legis et vitam spectant. Hæc ergo cùm diceret tantâ cum severitate,

imperiòse ab aliis ad vivum flagitent quidquid debetur Deo sintque inexorabiles in urgendis officiis, sibi autem blandè remittant quæ tam severè injungunt et securè majoribus indulgent. Considera præceptum de sanctificando sabbato, quàm rigidè fuerint interpretati, quot seniorum traditionibus, quot propriis constitutionibus, arclârunt et aggravârunt; postremò quam fecerint illius quæ videbatur transgressionem vel minimâ in parte. Porrò, imponendi verbo, jactantia notari à Salvatore videtur, quâ sibi in eo placerint quòd aliis leges conderent et imponerent, quòd imperium in alios exercerent. Denique malitiâ significatur, cùm addit, quòd ne digitum quidem ferendis oneribus, ne minimum quidem conamen observandis præceptis, quibus alios onerant, adhibere velint. Non enim quia non possint præ infirmitate tanta onera ferre quanta aliis, sed quia absolute nolint vel minimo onere gravari, vel minimum ferre laborem, malitiosè subtrahunt se iis quæ aliis præscribunt legibus. Verè igitur dicunt et non faciunt; eoque graviora etiam et magis onerosa reddunt præcepta: nam quando qui dicit facit, alleviat œnera exemplo suo consolationem affert. Duplicem itaque, ait Chrysostomus, hic œquitatem eorum ostendit, tum quia sine veniæ exquisitissimè multitudinem vivere voluit, tum quia nimium sibi ipsis indulgentes, magnam assumunt licentiam: quorum opposita in optimo principe requiruntur, ut scilicet adversus seipsos nullâ utatur veniâ, sed severum se iusticem exhibeat; erga subiectos autem mitior et ad dandam priorum veniam sit.) Sic et quicumque timeant Deum, quia suæ infirmitatis sibi consilii sunt, clementer ignoscant infirmis; et quia in seipsos magis quàm in alios severi sunt, non tam præcis sunt exactores. Hinc intelligitur illud in primis, legislatorem suis ipsis teneri legibus; deinde et illud, non insolenter rejicienda nec iniquis ferenda esse subditis præcepta majorum, quantumvis durissimula et minus necessaria videantur, quantumvis occupationi sint potiùs ad majora intentis animis quàm salutem, denique quantumvis majores ipsi ea non faciant et tam condendo quàm non observando peccent, modò pietati non obsiat et majora legis mandata semper præferantur, ita ut hæc fiant, illa non omittantur.

VERS. 47. — VÊ VOBIS. Hoc in omnes Judæorum principes dicit, non in solos legisperitos.

QUI ÆDIFICAVIS. Rectius Latine legitur qui, quàm Græcè quia: non enim quia ædificabant et ornabant sepulera iustorum, idè reprobantur. Sumptuosus structuris et sculpturis ambitiosè ornatis sepulera ac memorias prophetarum aliorumque iustorum, qui justitiæ causâ olim à majoribus vestris innocenter interfecti fuere, propter prædicationem, inquam, verbi Dei et liberam vitiorum increpationem. Non est verisimile, quòd isti transulerint sacra prophetarum cadavera ex uno loco in alium; sed quòd, cùm jacerent illa loco humili et obscuro, ipsi locum illustrârunt, structuris, sculpturis, varioque ornato. Quo furo vulgi favorem captabant, et gloriam nominis immortalæ quærabant, inscriptis nominibus avocatis,

tanquàm qui prophetarum memoriam reverenter colerent, et virtuti eorum qui interfecti fuerant laverent, ac proinde fidi essent eorum imitatores, majoribus longè dissimiles.

PATRES AUTEM VESTRI OCCIDERUNT EOS. Hebraismus, pro, quos patres vestri occiderunt.

VERS. 48. — PROECRO, nempe. Explicat quare dicit eis vobis.

TESTIFICAMINI, testamini, scilicet reipsâ.

QUÒD CONSENTITIS, ad verbum, et consentitis, id est, quòd consentiatis et comprobatis.

OPERIBUS, sceleribus, parricidiis.

ÆDIFICATIS EORUM SEPULCRA. Videri possit Salvator hoc accepisse, pro, confictis eorum sepulcra, eò quòd is qui veteri sepulcro novæ structuræ addit, sepulcrum edificare, improprie locâ, dicitur. Sepulcrum autem conficitur homini sepeliendo: est igitur ac si diceret: sepelitis eos; vel, ut sepeliuntur cooperamini. Consummatum autem mors sepulcrâ, habenturque socii criminis qui occidunt et qui sepeliunt, ut auferentes, illi vitam, isti memoriam; sic enim solent latronum socii, à latronibus occisos, alio homicidii genere, ne reperiantur, sepelire. Ex eo igitur quòd sepeliunt seu sepulcra conficiant, colligit eos approbare cædem. Alii putant Salvatorem accipere edificare, pro ornare, quemadmodum Math. 23, v. 29, et interpretari, ornatum sepulcrorum fieri, non ad gloriam eorum qui occisi sunt, sed ad laudem eorum qui occiderunt, quemadmodum tropæa statuuntur victoribus eo loco quo hostes peremerunt; sic Chrysostomus et Euthymius in Matthæum scribentes. Utrovvis porò interpretatio est in partem pejorem: nam ex naturâ operis, licet ab in bonam partem interpretari; opus enim est ex suo genere religiosum, eò quòd et ex humanitate scelus detestante, sæpenumerò sepeliuntur qui ab aliis fuerint occisi, et sepulcra non rarò ornentur, ad celebrandum quidem innocentiam eorum qui occisi sunt, exsecrandum autem impietatem eorum qui occiderunt. Sed quòd in pejorem partem interpretatur, quòdque merebantur ut ipsorum opera hoc modo in ipsos retorquerentur, monstrat Salvator per ea quæ subjicit: *Mittam ad illos prophetas et apostolos, etc.* Tanquàm igitur dicit: Vos ædificando atque ornando sepulcra prophetarum, videri vultis prophetas colere, et damnare vestros patres, qui ipsos occiderunt: atqui ego dico, vos crudelitatem patrum vestrorum approbare, et tanquàm sepulcra parare sepeliendis prophetis, quos gaudetis à patribus vestris interemptos, aut certè monumenta extruere ac tropæa erigere patrum vestrorum fortitudinis adversus prophetas, quos jure è medio absterunt, alentes memoriam criminum paternorum, quæ fuerant legenda nisi approbaretur. Id enim quis dicit qui vos penitus introspicit, et ex animo vos æstimet, quem declarat erga hujus temporis prophetas, Christum ejusque discipulos, quos ad necem quæritis, ut patres vestri antiquos prophetas; in quos et deteriora molimini quàm illi olim patrârunt in prophetas. Per opera igitur, quibus similes estis patribus vestris,